

BİRİNCİ KESİM

GİRİŞ

Bugün merkezi yönetimin yanında toplumsal hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelen ve yerinden yönetim ilkelerine göre görev yapan mahalli idarelerimiz, ülkemizin gerek siyasal yapısı içinde, gerekse yönetim sistemimizde önemli bir yer tutar.

Ülkemizde çok partili siyasal hayata geçildikten sonra, demokrasinin yarattığı ortam, halkın daha çok ve daha iyi hizmet arayışlarını ön plana çıkartmış, özellikle mahalli hizmetlere olan taleplerde büyük artışlar meydana getirmiştir. Bu hizmetlerin karşılanmasında geniş görevler üstlenen mahalli idareler 1982 Anayasasında “Mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere, kuruluş esasları kanunda belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir.” Şeklinde tanımlanmıştır. Biz bu çalışmamızda mahalli idare birimi olan “Belediyeler ve Belediye İktisadi Teşebbüsleri”ni ele aldık.

1. PROBLEM

Yöre halkının mahalli nitelikli ihtiyaçlarının karşılanması amacı ile belediyeler kendi aralarında birlik tesis edebildikleri gibi (1580 Sayılı Belediye Kanun. Md. 141) zaman içinde KİT niteliğinde fiilen işletmecilik faaliyetlerine de katılmışlardır. Ülke kalkınmasında önemli görevler üstlenen KİT ile ilgili olarak ortaya atılan tartışma

konuları zaman-zaman Belediye İktisadi Teşebbüsleri için de gündeme gelmektedir. Son 15-20 yıl içinde esmeye başlayan liberalizm rüzgarları dünyanın bir çok yerinde ve ülkelerinde KİT'lerin özelleştirilmesini gündeme getirmiştir. Bu durum bugün Belediye İktisadi Teşebbüsleri ve iştirakleri için de söz konusudur. Bugün belediyeler istihdam açısından ülke ekonomisinde iştirakleri ve teşebbüsleri ile birlikte önemli bir yer tutmakta olup, bütçe rakamları ile de önemli bir yere sahiptir ve ülke ekonomisi açısından önemli bir kaynak yaratmaktadırlar. Zaman zaman da borçlanmalara giden bazı belediyeler Türkiye'nin borç yükünü etkilemektedir. Bugün için Belediye İktisadi Teşebbüslerinin üstlendikleri hizmetler ve ulaştıkları sayı, onların her yönü ile ele alınmasını gerektirmektedir. Bunların müteşebbis olarak piyasaya girmelerinin doğal sonucu olarak yönetim, istihdam, denetim, ücret ve işletme sorunları ortaya çıkmaktadır ve genel olarak KİT'lerin karşılaştıkları sorunlar Belediye İktisadi Teşebbüslerinde de görülmektedir.

Bu incelememizde genel olarak Belediye İktisadi Teşebbüsleri; yukarıdaki bahsettiğimiz sorunlar çerçevesinde incelendikten sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde bulunan İGDAŞ'ın ayrıntılı incelemesi yapılacaktır. İnceleme sonucunda Belediye İktisadi Teşebbüslerinin olumlu yönleri yanında karşı karşıya oldukları sorunlar ortaya konulacak ve bunların özelleştirilip özelleştirilmemesi yolundaki kanaatimiz ortaya konulacaktır.

2. AMAÇ

Araştırma, Belediye İktisadi Teşebbüslerinin Türkiye ekonomisindeki, istihdam, kaynak yaratma, borçlanma yönünden etkileri, bu kurumlarca yerine getirilen hizmetleri etkinliği, verimliliği ve özelleştirilmesinin gerekli olup olmadığının ortaya konmasını hedeflemektedir.

3. ÖNEM

Demokrasinin gelişmesi ve genişlemesi ile birlikte büyük önem kazanan belediyelerin, kendisine oy veren vatandaşlara sundukları ve sunacakları hizmetleri sağlıklı bir yapı içinde ve bunu yaparken de merkezî hükümetin denetim ve kontrolünden uzaklaşmadan ne ölçüde yapabildiğinin araştırılması sisteminin devamı ya da özelleştirilmesiyle bu uygulamadan yavaş yavaş uzaklaşmasının gerekip gerekmediğinin tespiti önem taşıyan husustur. Belediye İktisadi Teşebbüs yoluyla sunulan hizmetlerde ortaya çıkan sorunların ne ölçüde çözülebilir olduğu ve devamının gerekli olup olmadığının araştırılması önem taşımaktadır.

4. SINIRLAMALAR

Bu araştırmada, öncelikle Belediyelerin yapıları, KİT'ler, Belediye İktisadi Teşebbüslerinin yapıları ve faaliyeti incelenecek, Türkiye çapındaki belediyelerin çokluğu göz önünde tutularak ayrıntılı inceleme İstanbul Büyükşehir Belediyesinin bir teşebbüsü olan İGDAŞ üzerinde yapılacaktır. İGDAŞ'ın seçimindeki temel neden ise bu şirketin 568 trilyonluk bir sermaye yapısı ile diğer şirketler içindeki en büyük şirket olmasıdır.

5. TANIMLAR

Araştırma sonucu ortaya çıkan ana temalar, bulgular tespit edilirken gerekli tanımlar ve kavramlar açıklanacaktır.

6. TEZ ÇALIŞMASINDA KULLANILAN VERİ TOPLAMA YÖNTEMLERİ

Konu ile ilgili veriler, konu üzerinde literatürdeki kitaplar, makaleler, yasal düzenlemeler, resmi belgeler ile İGDAŞ üzerinde yerinde inceleme; anket formu ve internet sitelerinden toplanmaya çalışılacaktır.

7. KISALTMALAR

BİT	: Belediye İktisadi Teşebbüsü
BOTAŞ	: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
DDK	: Devlet Denetleme Kurulu
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
EBK	: Et ve Balık Kurumu
İDT	: İktisadi Devlet Teşekkülü
İGDAŞ	: İstanbul Gaz Dağıtım Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi
KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
KİK	: Kamu İktisadi Kuruluşu
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
RG	: Resmi Gazete
SCADA	: Supervisory Control and Data Acquisition (Uzaktan Gözlem- Kontrol ve Veri Toplama Sistemi)
SEK	: Süt Endüstrisi Kurumu
TEK	: Türkiye Elektrik Kurumu
THY	: Türk Hava Yolları
TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
UGETAM	: Uluslar arası Gaz Eğitim Teknoloji ve Araştırma Merkezi

İKİNCİ KESİM

BÖLÜM 1 : KAMU KURUMLARI VE KAMU İŞLETMECİLİĞİ

Bu bölümde kamu kurumu kavramı, kamu kurumlarının çalışma ilkeleri, endüstriyel ve ticari kamu kurumları ile idari nitelikteki kamu kurumlarının farkı incelenecektir.

1.1. KAMU KURUMU KAVRAMI

Kamu kurumları kısaca, kendi öz organları ile ve kendi öz mal varlığının yardımıyla, bir ölçüde özerk bir biçimde, kendi yetki alanına giren işleri, yani bir kamu hizmetini yöneten tüzel kişilikler olarak tanımlanabilir. KİT'ler, esas itibarıyla birer kamu kuruluşudur. Başlangıçta endüstriyel ve ticari alanda faaliyet gösteren servislerin giderek genişlemesi sonucu ortaya çıkmaya ve gelişmeye başlayan bu kuruluşlar, gerek Batıda, gerek ülkemizde, bir taraftan millileştirme ve devletleştirme akımlarının, diğer taraftan da devletin endüstriyel faaliyetlere daha fazla girme ihtiyacının bir sonucu olarak sayıca artmaya başlamışlardır.

Özel sektörle aynı alanda faaliyet gösteren, piyasa için mal ve hizmet üreten kamu işletmelerinin durumu, sermayesinin tamamı devlete ait de olsa kamu sektörü içinde yer alıp almadığı iktisadi açıdan tartışılmaktadır. Buna karşılık toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılayan, devlet tarafından kurulmuş ve sermayesinin tamamı devlete ait, karma nitelikli veya özel sektör nitelikli şirketler de ekonomik açıdan kamu sektörünün içinde kabul edilmektedir.

Devlet yönetiminde geleneksel olarak çeşitli kamu kurumları yer almıştır. Bir başka deyişle; devlet yönetiminde birçok idari kuruluşa tüzel kişilik tanınmış, bununla daha esnek bir yönetim kurma, devlet kaynakları dışında bağış kabul edebilme, kuruluş

bünyesinde çeşitli kesimlerin temsilcilerine organlarında yer verme gibi amaçlar güdülmüştür. Bir kuruluşa tüzel kişilik tanınması yerinden yönetim ilkesinin (décentralisation) bir sonucu olmaktadır. Bir başka deyişle; kendilerine tüzel kişilik tanınan kamu kurumları birer yerinden yönetim kuruluşu olarak kabul edilmekte ve genel olarak hizmet yerinden yönetim (décentralisation par service) veya teknik yerinden yönetim kavramlarıyla ifade edilmektedir. Burada belli bir kamu hizmetinin veya faaliyetin merkezi yönetimin dışında bir özerk kuruluşa bırakılması söz konusudur. Merkezi hiyerarşinin dışında kalan bu kuruluşlar görev alanlarına giren konularda her türlü kararı alabilme yetkisine sahiptirler. Üniversiteler, TRT, Devlet Planlama Teşkilatı ve bunlara benzer bir çok idari kamu kurumlarının yanında günümüzde yeni yeni kamu kurumları ortaya çıkmaktadır.

Prof. Francis CHAUVIN yeni kamu kurumu şekillerini iki gruba ayırmaktadır (Chauvin, 1987, s. 120):

a. Bilimsel Özellikli Kamu Kurumları : Bilimsel, kültürel ve mesleki amaçlarla kurulan kamu kurumları da iki grupta toplanmaktadır.

1. Bilimsel ve Teknolojik Özellikli Kamu Kurumları : Bu kurumlar teknoloji geliştirme ve çeşitli araştırmaları gerçekleştirmek amacıyla kurulan kurumlardır. Ülkemizde başta üniversiteler olmak üzere TÜBİTAK, Maden Teknik Arama Genel Müdürlüğü gibi kuruluşları bunlar arasında sayabiliriz.

2. Bilimsel, Kültürel ve Mesleki Özellikli Kamu Kurumları : Millî Prodüktivite Merkezi, Türk Standartları Enstitüsü, Türk Tarih Kurumu gibi kurumlarla çeşitli meslek odalarını bu grupta sayabiliriz.

b. Endüstriyel ve Ticari Özellikteki Kamu Kurumları : I. Dünya Savaşı'ndan önce genel olarak ekonomik liberalizmin geçerli olması nedeniyle devletin endüstriyel ve ticari alana müdahalesi oldukça sınırlı kalmıştır. Buna rağmen devletin elinde milli güvenlik nedeniyle tersaneler, silah imalathaneleri, mali amaçlarla tütün ve kibrit tekeli, bazen de ekonomik ve ticari faaliyetleri kolaylaştırmak için demiryolları, PTT gibi işletmelerin bulunduğu görülmektedir. Devleti ekonomik müdahaleciliğe

mecbur eden I. Dünya Savaşı, savaştan hemen sonra üretimde devletin rolünün ne olduğu tartışmasını gündeme getirmiştir. Endüstriyel ve ticari kamu kurumları, bu tartışmaların yarattığı ortam içinde, iki Dünya Savaşı arasında, bir taraftan hukuk bilimindeki gelişmelerin bir sonucu olarak, diğer taraftan zamanın ekonomik problemlerine çözüm arayan hükümetlerin arzusu üzerine ortaya çıkmıştır. Bu kurumların faaliyetleri tamamen endüstriyel ve ticari bir nitelik taşımaktadır. Bu faaliyetler aynı zamanda özel sektöre paralel ve aynı şartlarla yürütülmektedir.

1.2. KAMU KURUMLARININ ÇALIŞMA İLKELERİ

Kamu kurumları, kamu hukuku tüzel kişileri olup bu sıfatları ile bazı ayrıcalıklara sahiptirler. Bunların başında devlet gücünü kullanma yetkisine sahip olmaları gelmektedir. Bu ayrıcalık, hukuk bilminde bir kuruluşu, kamu kurumu olarak nitelendirmek için en çok kullanılmış bir kriterdir. Bu kriter, bu gün daha az kullanılmaktadır. Bunun nedeni, bu yetkinin ortadan kalkmış olmasından değil, uzun zamandan bu yana başka tüzel kişilere de verilmiş olmasındandır. Bu kurumların da bütün devlet otoritelerinde olduğu gibi, karşı tarafın rızasını almaksızın icra-i kararlar alma imkanı ve yetkisi bulunmaktadır. Kamu kurumlarının kamulaştırma yetkileri de vardır. İkinci olarak, Kamu kurumları devlete bağlıdırlar ve onun denetiminde çalışırlar. Kamu kurumları üzerindeki devlet tarafından kullanılan vesayet yetkisi duruma göre farklılık göstermekteyse de, bunların gerçek özerklikleri genelde kısıtlıdır. Kamu kurumlarının denetimi, onların faaliyet alanlarından sorumlu bakan tarafından yapılmaktadır.

1.3. ENDÜSTRİYEL VE TİCARÎ KAMU KURUMLARI İLE İDARİ NİTELİKTEKİ KAMU KURUMLARININ FARKI

1.3.1. KAVRAM

Kısaca endüstriyel ve ticari alanda faaliyet gösteren, bu nitelikte kamu hizmetlerini veya özel sektöre paralel bazı faaliyetleri yerine getiren kamu kurum ve kuruluşları endüstriyel ve ticari kamu kurumları olarak tanımlanmaktadır (Chauvin, 1987, s.139).

Endüstriyel ve ticari amaçlı kamu kurumları kavramı, KİT kavramından daha geniş bir kavramdır. Bu kavram KİT'leri kapsamasının yanında, farklı statülerde katma bütçeli, döner sermayeli birçok kamu kurumunu da içine alır. Ülkemizde olduğu gibi endüstriyel ve ticari sektörde yer alan birçok kuruluş bu statülerden diğerine zaman zaman geçebilmektedir. Ülkemizde, devletleştirilen demiryolu şirketlerinin yerine kurulan, endüstriyel ve ticari alanda faaliyet gösteren Devlet Demiryolları İşletmesi uzun yıllar katma bütçeli bir kamu kurumu olarak faaliyet göstermiştir. PTT, Denizcilik İşletmeleri, THY gibi kuruluşlar uzun aşamalardan geçtikten sonra KİT haline gelmişlerdir. Ancak bu kuruluşların dünkü statüleri veya bu günkü statüleri onların endüstriyel ve ticari kamu kurumu olma niteliklerini değiştirmez.

Endüstriyel ve ticari kamu kurumları, idari nitelikteki kamu kurumları rejiminden iki ana noktada ayrılmaktadır (Laubadere, 1987, s.262)

a. Personelin Tabi Olduğu Hukuki Statü Açısından: Personel prensip itibarıyla, özel sektör personeliyle aynı hukuki statüye tabidir. Ancak, kurumun idari servislerinde hizmet yapanlar ve yöneticiler genellikle memur statüsüne tâbidirler. Ülkemizde ve diğer batılı ülkelerde özel sektörle aynı hukuki statüye tâbi olan personel aynı zamanda toplu sözleşme yapma ve grev hakkına da sahiptir.

Bu kuruluşlarda hangi personelin memur statüsüne tâbi olacağı konusu hem ülkemizde, hem diğer ülkelerde sürekli tartışılan bir konu olmuştur. Genel olarak da bu konudaki anlaşmazlıklar yargı mercileri tarafından karara bağlanmaktadır. Ülkemizde 233 sayılı KHK (Bu kararname 18.6.1984 gün ve 18435 sayılı RG’de yayımlanmıştır.) ile bir üçüncü statü daha uygulanmaya başlamıştır, bu da sözleşmeli personel statüsüdür.

Fransa’da yargı mercileri endüstriyel ve ticari kuruluşlarda devlet memuru statüsünün uygulanamayacağı yolunda kararlar vermekte, bu kuralın istisnası olarak sadece “en yüksek görev kriteri” ile kuruluşun yöneticisinin devlet memuru olabileceği kabul edilmektedir. Ancak, uygulamada genel müdürün yanında yönetim kurulu üyeleri de memur statüsünde çalışmaktadırlar (Laubadare, 1987, s.265).

b. Organizasyon Açısından : Endüstriyel ve ticari kamu kurumlarının organizasyonu, idari kamu kurumlarının organizasyonundan temelde farklı olmamakla birlikte, bazı özellikler taşımaktadır. Yönetim ticari hayatta geçerli kurallara göre yürütülmektedir. Bu kurallar, bir ölçüde verimlilik anlayışı içinde sürdürülen faaliyetler için daha elverişli olmaktadır. Bu nedenle, endüstriyel ve ticari kuruluşların uyguladıkları malî kurallar ve muhasebe rejimleri önem taşımaktadır. Geleneksel olarak bu kuruluşlarda, devlet temsilcilerinin yanında, çalışanların ve hizmetlerden yararlanan tüketicilerin yer aldığı bir karar organı ve gerçek yönetim gücünü elinde bulunduran bir genel yöneticisi vardır.

BÖLÜM 2 : KAMU İKTİSADÎ TEŞEBBÜSLERİ

Bu bölümde KİT’lerin tanımı, doğuş sebepleri, organizasyonu ve yönetim yapısı incelenecektir.

2.1. KAMU İKTİSADÎ TEŞEBBÜSLERİNİN DOĞUŞ SEBEPLERİ

2.1.1 Kavram : KİT'lerin tam bir tanımını yapmakta bazı zorluklar vardır. Bu zorluklar daha çok bu kuruluşların zaman içinde gösterdikleri gelişim ve değişimden, aynı zamanda kanunun çeşitli zamanlarda ve çeşitli düzenlemelerde farklı bir şekilde ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle ülkemizde farklı zamanlarda yapılan düzenlemelerde; KİT, İDT, KİK gibi kavramlar bazen aynı, bazen de farklı alanlarda kullanılmakta, bu durum da ayrı bir karışıklığa yol açmaktadır.

233 Sayılı KİT hakkında KHK aynı anlamlara gelebilecek terimleri seçse de, bunları ayrı ayrı tanımlamak ve statülerini tayin etmek suretiyle bu konudaki karmaşayı kısmen önlemiştir.

233 Sayılı KHK 'ye göre;

KİT 'ler; İDT ve KİK 'lerin ortak adıdır. Bu kuruluşların müşterek tarafı istisnaların dışında sermayesinin tamamının devlete ait olmasıdır. Esas itibarıyla KİT'ler, endüstriyel ve ticari nitelikte birer kamu kurumudurlar. Fransa'da ister kamu kurumu, ister şirket olarak organize edilsin kamu işletmesi (entreprise publique) olarak adlandırılmaktadır. Bu bakımdan bizdeki KİT kavramı, Fransız hukukundaki kamu işletmesi kavramının tam karşılığı olmaktadır. Bunları diğer endüstriyel ve ticari kamu kuruluşlarından ayıran temel özelliği, bu alandaki genel düzenleme ve varsa kendi teşkilat kanunlarının dışında kalan konularda özel hukuka tabi olmalarıdır.

233 Sayılı KİT 'ler Hakkında KHK, bağlı ortaklıklar ve iştirakler konusunda yaptığı düzenlemelerle, KİT kavramı konusunda bir başka karışıklığı daha ortadan kaldırmıştır. Zira, gerek 12 Mart 1964 tarih ve 440 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakler Hakkında Kanun, (Bu kanun RG'nin 21 Mart 64 tarihli 11662'nci sayısında yayınlanmıştır. Düstur, V. Tertip, Cilt:3, S.827) gerek 12 Mayıs 1964 tarihli 468 sayılı KİT 'lerin Türkiye Büyük Millet Meclisince Denetlenmesinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, (Bu kanun RG'nin 22 Mayıs 64

tarıhli 11709'ncu sayısında yayınlanmıştır. Düstur, V.Tertip, Cilt:3, s.2250) biri İDT diğeri KİT kavramını kullanarak sermayesinin %50'den fazlası devlete ait olan kuruluşları KİT kavramı içine almaktadırlar. Böylece, Fransız hukukunda karma ekonomi şirketleri (les societes l'ecomies mixte) olarak adlandırılan ticari şirketlerin bir bölümü de KİK kavramı içine girmiş olmaktadır.

233 Sayılı KHK, Bağlı ortaklıklar ve iştiraklerin hem tanımını yaparak, hem de statülerini düzenleyerek, bunları KİT olarak değil, karma ekonomi şirketleri olarak tanımlamıştır.

Özetle KİT'ler, "tüzel kişiliğe sahip olan, endüstriyel ve ticari nitelik taşıyan, sermayesinin tamamı veya çoğunluğu kamuya ait olan kuruluşlar" olarak tanımlanmaktadır.

2.1.2. Doğuş Sebepleri : Kamu sektörünün genişlemesinin en önemli sebeplerinin başında devletin üretim faaliyetlerine doğrudan katılması, diğer bir ifadeyle işletmecilik yapması gelmektedir. Kamu sektöründe yer alan kamu işletmelerinin doğuş sebepleri hemen hemen her ülkede aynıdır. Bu sebepleri politik, sosyal, ekonomik ve mali sebepler olmak üzere üç başlık altında toplayabiliriz. (Aubert-Krier, 1981, s.18-23)

2.1.2.1. Politik Sebepler : Bir takım işletmeler devletin bağımsızlığını ve güvenliğini sağlamak amacıyla devletleştirilebildiği gibi, doğrudan doğruya devlet işletmesi olarak da kurulabilir. Ülkemizde Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu bünyesindeki aynı amaca hizmet eden işletmeler bu tür kuruluşların başlıca örnekleridir ve devletin bağımsızlığı ve güvenliğini sağlamaya yönelik gereklerle kurulmuşlardır.

2.1.2.2. Sosyal Sebepler : Bugün, gerek ülkemizde gerek çeşitli ülkelerde faaliyet gösteren KİT'lerin tamamının ekonomik amaçlarla faaliyet gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Sosyal devlet anlayışının ve sosyal adaleti sağlamanın bir gereği olarak bütün sınıfların çıkarını kollamak zorunda olan devlet, bu amaçla birçok kamu işletmesi kurmuştur. Fransa'da işçilerin çıkarını korumak amacıyla kömür işletmelerinin millileştirilmesi, tüketicilerin koruması amacıyla azot işletmelerinin millileştirilmesi, sosyal sebeplerle ortaya çıkan kuruluşlara örnektir. Ülkemizde de

kömür madenleri daha çok sosyal amaçlarla varlığını bir kamu işletmesi olarak devam ettirmekte, üreticiyi korumak amacıyla TMO (Toprak Mahsulleri Ofisi), SEK (Süt Endüstrisi Kurumu) EBK (Et Balık Kurumu) gibi KİT 'ler faaliyet göstermektedir. Ancak bu KİT 'lerden SEK 1995 yılında (www.sek.com.tr, 2003) özelleştirilmiş, EBK ise 20.05.1992 tarih ve 92/3088 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile özelleştirilme kapsamına alınmış ve bu günkü tarih itibari ile 13 iş yeri dışındaki işletmesi özelleştirilmiştir (www.ebk.gov.tr, 2003).

2.1.2.3. Ekonomik ve Mali Sebepler : Ekonomik ve mali sebepler; şartların getirdiği sebepler, verimlilik arayışı ve hazine çıkarını kollamak, model yaratmak ve örnek işletmeler kurmak, ekonomik hayata müdahale etmek amacıyla olmak üzere dört grupta toplanabilir (Aubert-Krier, 1981, s.19).

a. Şartların Getirdiği Sebepler : Bu gruba giren sebepler çoğu zaman kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Devletin çeşitli amaçlarla iştirak ettiği şirketlerde sermaye yapısının değişmesi sonucu çoğunluk hisselerinin kamuya geçmesiyle veya zor durumda kalan fakat faaliyetinde kamunun ihtiyacı ve yararı olan şirketlerin, küçük rant sahiplerinin kollarlanması; kısmen kamu hizmeti gören şirketlerin yaşatılması veya uluslar arası prestij kaybını önlemek amacıyla gerçekleştirilen kurtarma operasyonları, bu tür kamu şirketlerinin artmasına ve kamu sektörünün genişlemesine yol açmaktadır.

b. Verimlilik Arayışı ve Hazine Çıkarını Kollama : Devlet bazen doğrudan gelir sağlamak veya belli faaliyetleri daha verimli gerçekleştirmek amacıyla da işletmecilik faaliyetlerine girmektedir. Gelir sağlamak amacıyla tütün, sigara, alkol, petrol tekeli kurulması, basımevi, darphane işletilmesi; daha verimli işletmecilik yapmak amacıyla da ormancılık ve madencilik alanındaki işletmecilik faaliyetlerini bu konuda örnek olarak gösterebiliriz.

c. Model Yaratma ve Örnek İşletmeler Kurma : Ülke için gerekli olan bazı üretimleri gerçekleştirmek veya iyileştirmek gibi amaçlar devleti üretici ve işletmeci olmaya zorlayabilmektedir. Ülkemizde de sermaye birikiminin yetersizliği ve kalkınma arayışlarının sonucu olarak devlet birçok işletme kurmuştur. Daha gerçekçi olmak gerekirse, ülkemizdeki kamu iktisadi teşebbüslerinin çoğunluğu devletin sanayide

öncülük etme ve model yaratma amacının bir sonucu olarak kurulmuştur. Devlet Üretme Çiftlikleri, SEK gibi örnek işletmelerin sayısı oldukça fazladır.

d. Ekonomik Hayata Müdahale Etme : Bu gruba giren bir önemli amaç da devletin ekonomiye müdahale etmek amacıyla işletmecilik yapması ve üretim faaliyetlerine katılmasıdır.

2.2. KAMU İKTİSADÎ TEŞEBBÜSLERİNİN ORGANİZASYONU

2.2.1. Organizasyon Şekilleri : KİT'lerin organizasyonu iki şekilde gerçekleşmektedir. KİT 'ler bir Kamu Kurumu veya bir şirket statüsünde organize edilmektedirler. KİT'lerin Organizasyonundaki Kamu Kurumu ve şirket şeklinde bu ikili ayırım Fransa'da 1946 yılında gerçekleştirilen millileştirilmelerden sonra ortaya çıkmıştır. Ülkemizde de önceleri KİT 'ler doğrudan doğruya kamu kurumu olarak kurulmuşlardır. Daha sonra bazı KİT 'lerinin şirket şeklinde kurulmaya başladıkları görülmektedir. THY ve EBK 'nın kamu kurumu olarak kurulduktan sonra anonim şirket haline getirilmesi gibi, doğrudan kurulmuş veya statü değişikliği ile şirket haline getirilmiş çok sayıda KİT görmektediriz. Ancak KİT 'lerin organizasyonu konusunda kamu kurumu şirket ayırımı yapılması hem tartışmalı, hem de izafi bulunmaktadır. Bu konudaki tartışmaları şöyle özetleyebiliriz (Laubadere, 1987, s.205-206).

1. Bu konuda tartışılan ilk nokta, niteliklerinin ve kuruluş ihtiyaçlarının açık bir şekilde birbirine yaklaştırdığı bu kurumları, bir grubunun kamu hukukuna tabi olarak kamu kurumu, diğer grubunun da özel hukuka tabi olarak şirket şeklinde kurulması, yani iki ayrı hukuki formüle başvurulması mantık dışı olarak kabul edilmektedir.

Ayrıca, bu tür kurumların organizasyonu kamu kurumu statüsüne tam adapte edilemediğinden, şirket statüsü uygulamasının da uygulamada zorluk çıkarması nedeniyle, her iki organizasyon şekli de KİT'lere uygun düşmektedir.

2. Bu ayırım aslında gerçekleri yansıtmamaktadır, tamamen izafi bir ayırımdır. Hukuki statüsü ne olursa olsun bütün KİT'lerin ortak yanı devlete sıkı sıkıya bağımlı olmalarıdır.

3. Gerek Batı' da gerek ülkemizde son zamanlarda hukuki düzenlemelerle getirilen yeniliklerle bu ayırım daha da izafi hale gelmektedir. 233 sayılı KHK ile Türk Ticaret Kanunu açısından kamu şirketlerine tanınan ayrıcalıklar, bu kuruluşları kamu kurumlarından oldukça farksız hale getirirken, kuruluş, sona erme ve yönetim açısından aynı kurallara tabi tutmaktadır.

4. Ayırımı izafi hale getiren bir diğer uygulama da, KİT'lerin işletmelerini müessese veya bağlı ortaklık olarak teşkilatlandırabilmeleridir. Bu durumda kamu kurumu niteliğindeki bir KİT'in alt birimi şirket olabilmektedir.

KİT'ler ister kamu kurumu olarak, ister şirket olarak organize edilsin, her iki durumda da ticari statüye sahiptir. Bu nedenle de bu kuruluşlar ticari yönetim ilkelerine uymak zorundadırlar (Atasoy, 1992, s.30).

2.3. KAMU İKTİSADÎ TEŞEBBÜSLERİNİN YÖNETİMİ

KİT'lerin yönetimi, kamu kurumu veya şirket olarak organize edilmelerine göre farklılık göstermektedir. Bu kuruluşların yönetim sistemlerinin genel olarak özel sektöre benzemesine karşılık, çeşitli organları arasında güç dağılımı farklılık göstermektedir. Son yıllarda başta Fransa olmak üzere bu kuruluşların yönetimlerini demokratikleştirmek amacıyla bazı düzenlemeler yapılmaktadır. Fransa'da 26 Temmuz 1983 tarihli kanunla yönetimlerde çıkarların temsilini sağlayacak düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen, bu kuruluşlarda genel kurulların uygulanması yerine, sadece yönetimin demokratikleştirilmesi amaçlanmıştır.

KİT'ler açısından genel olarak bir genel kurulun mevcudiyeti gerekli görülmemiştir. Genel kurul, sadece şirketler ve karma ekonomi şirketleri için söz

konusudur. Ülkemizdeki uygulamada sermayesinin tamamı devlete ait şirketlerde ve sermayesinin %91'i devlete ait bankalarda ve bağlı ortaklıklarda genel kurul bulunmamaktadır.

KİT 'lerde; ister kamu kurumu olsun, ister şirket olsun bir yönetim kurulu ve bir genel müdür mevcut olup, gerçek yönetim yetkisi bu iki organda toplanmaktadır.

2.3.1. Yönetim Kurulu

Özel sektör şirketlerinde, şirket ortaklarının çıkarlarını korumak amacıyla hissedarlar tarafından seçilen bir yönetim kurulu bulunmasına karşılık, kamu iktisadi teşebbüslerinde kendilerine verilen görev çerçevesinde genel çıkarı yani kamu çıkarını korumak amacıyla ve devlet organları tarafından tayin edilen bir yönetim kurulu vardır.

Yönetim kurullarının yetkileri kuruluştan kuruluşu ve zaman içinde farklılıklar gösterebilmektedir. Bazı durumlarda karar gücü de tanınmayabilir, bu gibi durumlarda istişarî bir rol üstlenmektedir. Bu durumda karar gücü genel müdürde olabileceği gibi, şirket şeklindeki kamu iktisadi teşebbüslerinde çoğu zaman genel kurulda toplanmaktadır .Bazı durumlarda da yönetim kurullarına geniş karar yetkisi tanınmaktadır . Yetkili olduğu takdirde her türlü sözleşme yapabilir, kuruluşun borçlanmasına karar verebilir, davalarda taraf olabilir, işletmenin mallarını yönetir, her türlü mal alımına ve satımına karar verebilir. Yönetim kurulunun görevlerinin istişarî mahiyette olması halinde, yönetim veya müdüriyete yardımcı olurlar, onların yetkilerini kullanmaları konusunda görüş bildirirler.

KİT'lerde gerçek yönetim gücü; kamu kurumu şeklinde organize olan kuruluşlarda genel müdür, şirketlerde de; çoğu zaman yönetim kurulu başkanı tarafından kullanılmaktadır. Şirketlerde Yönetim Kurulu başkanı ile genel müdürün ayrı şahıslar olması halinde yönetimde sürtüşmeler olmakta, güç çatışması meydana gelmektedir.

Bizdeki uygulamada, bağlı ortaklıklarda genel müdür aynı zamanda yönetim kurulunun da başkanıdır. Üyelerin de tamamının atama ile gelmesi, bağlı ortaklık genel müdürünü yönetim gücü kullanımı açısından üstün duruma getirmektedir.

2.3.2. Genel Müdürlük

Kamu iktisadi teşebbüslerinde yönetim kurullarının yanında bir de yönetim biri

Uygulamada genel olarak KİT'lerde yönetim kurullarının yanında, ikinci bir yönetim organı olarak genel müdürlük teşkilatı vardır. Genel müdürlük teşkilatının başında çoğu zaman yönetim kurulunun da başkanı olan bir genel müdür görev yapmaktadır.

Genel müdürün atama usulü ülkeden ülkeye ve her ülkede de zamana ve şarlara göre değişiklikler göstermektedir. Çeşitli zamanlarda, bakanlar kurulu kararı, ortak kararnameyle veya doğrudan bakan tarafından atama gibi uygulamalar gözlenmiştir. Genel olarak kamu hukukuna tâbidirler.

KİT'lerin yönetiminde uygulamada genel müdürlük yönetim kuruluna oranla daha büyük önem kazanmıştır. Fiilen ve oldukça tabi nedenlerden dolayı kuruluş bünyesindeki gerçek g genel mdrlgn eline geçmiştir. Bu durum, KİT'lerde kollektif yönetim fikrini oldukça teorik hale getirmiştir.

BÖLÜM 3 : DEVLET VE KAMU İKTİSADÎ KURULUŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Bu bölümde KİT'ler üzerindeki hükümetin kullandığı vesayet yetkileri, denetimi, devlet denetimi, KİT'lerin özelleştirilmesi ile Türkiye'de KİT'lerin başlıca sorunları üzerinde durulacaktır.

3.1. KAMU İKTİSADÎ TEŞEBBÜSLERİ ÜZERİNDE HÜKÜMET VESAYETİ

Devletin KİT'ler üzerinde hükümet ve organları aracılığıyla uyguladığı vesayet; mali ve ekonomik vesayet ile teknik vesayet olmak üzere başlıca iki grupta toplanmaktadır.

3.1.1. Malî ve Ekonomik Vesayet : Devletin KİT'ler üzerinde malî ve ekonomik vesayet yetkisine sahip olmasının gerisinde bu kuruluşların devletin mal varlığı içinde yer alması, ya da şirket şeklinde kurulmuşsa hisse senetlerine sahip olması ve nihayet bu kuruluşları doğrudan finanse etmesi gibi sebepler yatmaktadır.

Malî ve ekonomik vesayet iki şekilde olmaktadır :

a. Bazı Kararlar İçin Önceden Onay Alınması : KİT'lerin sermayelerinin artırılması, bir özel sektör şirketine iştirak etme, iştiraklerde mevcut sermaye paylarının artırılması kararları, bütçeleri, bilançoları, yönetici ücretleri, yatırım programları gibi çeşitli uygulamaları, başta ekonomi ve maliye bakanlıkları olmak üzere birçok merkezi hükümet organının önceden onayına bağlıdır.

Ülkemizde de KİT'lerin bu ve bunlara benzer birçok malî ve ekonomik kararı, hükümetin veya merkezi kuruluşların önceden onaylamasına bağlı olarak yürürlüğe girmektedir. Bu görevler; başta Başbakanlık, Maliye Bakanlığı, Hazine Dış Ticaret

Müsteşarlığı, Devlet Planlama Teşkilatı gibi merkezi birimler, Bakanlar Kurulu, Yüksek Planlama Kurulu, Koordinasyon Kurulu gibi kurullar aracılığıyla gerçekleşmektedir.

b. Devlet Denetimi ve Denetim Misyonu : Maliye ve ekonomiden sorumlu bakanlık elemanları tarafından “devlet denetimi” şeklinde uygulanan bu vesayet, KİT nezdinde ya bir “devlet denetçisi, ya da bir “denetim misyonu” tarafından uygulanmaktadır. Bu suretle KİT’lerin mali ve ekonomik faaliyetleri sürekli vesayet altında tutulmaktadır. Ancak bu elemanlar kuruluşa her hangi müdahalede bulunmamakta, sadece ilgili bakanlığa rapor vermektedirler. Bu gözetimin amacı yönetimin kurallara uygun olarak çalışıp çalışmadığını ve onaya tâbi kararların isabetli olup olmadığını tespit etmektir.

3.1.2. Teknik Vesayet : KİT’lere teknik vesayet genel olarak ilgili bakanlık veya hükümet tarafından uygulanmaktadır. Teknik vesayet kavramı çoğu zaman yanlış anlamalara yol açabilmektedir. Genel olarak ilgili bakanın KİT üzerindeki gözetim ve denetim yetkisini ifade eden teknik vesayet kavramı, işletmelerin özerkliğini tamamen ortadan kaldıracak nitelikte, onların uygulamalarda kullandıkları teknikler üzerinde bir vesayet değildir.

3.2. KAMU İKTİSADÎ TEŞEBBÜSLERİ ÜZERİNDE DEVLET DENETİMİ

Devlet, bir taraftan KİT’lerin kararları ve tasarrufları üzerinde uygulamaya geçilmeden bir vesayet hakkına bir taraftan da bu kuruluşların gerçekleştirdikleri uygulamalar üzerinde de sürekli bir denetim hakkına sahiptir. Denetimler; uzmanlaşmış kuruluşlar ve parlâmento aracılığıyla olmak üzere iki grupta toplanmaktadır.

3.2.1. Uzmanlaşmış Kuruluşlar Aracılığıyla Denetim

KİT'ler, birçok batılı ülkede olduğu gibi ülkemizde de uzmanlaşmış bazı kuruluşlar aracılığı ile sürekli olarak malî, idarî ve teknik yönlerden denetime tâbi tutulmaktadır.

Ülkemizde KİT'leri denetlemekle görevli uzmanlaşmış kurumların başında Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu gelmektedir. Bunun yanında KİT statüsündeki kamu bankaları, Bankalar Yeminli Murakıplığı'nın denetimine muhatap olmaktadır.

Batıda olduğu gibi, ülkemizde de KİT'ler, adeta bu kuruluşların özerkliklerini ortadan kaldıracak bir biçimde, çok sayıda kuruluşun denetimine tâbi tutulmuşlardır. İlgili bakanlığın bunlar üzerinde sürekli denetim yetkisinin yanında, Maliye ve ekonomi ile ilgili bakanlık ve kuruluşların denetim elemanları bu kuruluşların hesaplarını veya bazı işlemlerini denetlemektedirler.

3.2.2. Parlâmento Denetimi

Ülkemizde ve birçok Batılı ülkede KİT'ler parlâmento tarafından da denetlenmektedir. Daha önce kısaca belirttiğimiz gibi KİT'ler üzerindeki parlâmento denetimini; sürekli, dolaylı ve doğrudan denetim olmak üzere üç grupta toplayabiliriz.

a. Sürekli Denetim : Batı'da ve ülkemizde parlamentoların KİT'leri sürekli olarak ve bu amaçla görev yapan devamlı bir komisyon aracılığıyla denetlemeleri adeta anayasal bir görev haline gelmiştir.

b. Dolaylı Denetim : Hükümetleri sürekli olarak denetlemek parlamentoların geleneksel görevleri arasında yer almaktadır. Hükümet ve ilgili bakan; KİT'lerin her türlü eylem ve işlemlerinden dolayı, sözlü ve yazılı soru, gensoru ve meclis araştırması gibi yöntemlerle parlamentonun denetimine her zaman muhatap olabilir.

c. Doğrudan Denetim : Parlâmentonun yasama yetkisiyle ilgili olarak düzenli ve belli zamanlarda kullandığı görev ve yetkileri de vardır. Bunların başında her yıl genel bütçenin görüşülmesi ve kabulü gelmektedir. Finansman, ekonomik ve malî transferler gibi konularda genel bütçe kamu iktisadî kuruluşlarını da yakından ilgilendirmektedir. Keza, birçok batılı ülkede olduğu gibi kalkınma planlarının görüşülmesi ve kabulü de parlamentonun görevleri arasındadır. Plân, kamu sektörü için uyulması zorunlu ve bağlayıcı bir belge olması dolayısıyla KİT'ler için de bağlayıcı bir belgedir. Parlâmento bu ve buna benzer belgeler üzerinde söz sahibi olması nedeniyle, KİT'leri her zaman doğrudan bir denetim altında tutabilmektedir.

3.3. KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNDE ÖZELLEŞTİRME

Dar anlamda ele aldığımızda özelleştirme; sadece KİT'lerin mülkiyet ve yönetiminin özel sektöre devredilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Hiç şüphesiz bu tanımlama oldukça yetersiz kalmaktadır. Dar kapsamlı özelleştirmede kesinlikle bir mülkiyet devrinin gerçekleşmesi ve mülkiyet devri işleminin özelleştirilecek kamu kuruluşunun toplam sermayesinin en az %51'i kadar bir meblağa eşit olması gerekir (Sarıaslan; Erol, 1993, s.3). Özelleştirmeyi sadece KİT'lerin özel sektöre devri olarak düşünmek hem yanlış, hem de eksiktir. Geniş anlamda ise özelleştirme, Ulusal ekonomi içinde, kamunun rolünün asgariye indirilmesi veya tamamen kaldırılmasıdır. Bu çerçevede özelleştirme bir bütün olarak devletin iktisadi faaliyetlerinin sınırlandırılmasını ve ekonomide piyasa güçlerinin etkili kılınmasını ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu genişlik özelleştirmeden beklenen somut amaçlara ve yöntemlere de çeşitlilik getirmektedir (Kilci, 1994, s.7).

3.3.1. Özelleştirmenin Amaçları

Özelleştirmenin amaçlarına genel olarak bakıldığında bunun oldukça geniş ve detaylı olduğu gözlenmektedir. Burada nihai amaç sadece devletin ekonomideki rolünü minimize etmek ve böylece ekonominin tümüyle serbest piyasa koşullarına

devredilmesi olmayıp, bunun yanı sıra ekonomik, mali, toplumsal ve siyasal değişmeler de sağlamaktır.

Bu açıklamalar ışığında özelleştirmenin amaçları ekonomik, mali, sosyal ve diğer amaçlar şeklinde ayrıma tabi tutularak incelenebilir.

3.3.1.1. Ekonomik Amaçlar

a. Verimliliği Artırmak ve Enflasyonu Önlemek : Özel sektör işletmelerinde temel hedefler, şirketin devamlılığı, büyümesi ve kar maksimizasyonudur. Kamu kurumlarında ise, her ne kadar bu üç hedef önem arz ediyorsa da, kamu hizmeti ve kamunun gerek gördüğü bazı fonksiyonların yerine getirilmesi daha fazla önem arz etmektedir. Bu durumda ortalama verim oranının genellikle özel sektöre kıyasla daha düşük olması kaçınılmazdır. Enflasyonu önleme, Türkiye ekonomisi açısından oldukça önemli bir amaçtır. KİT'lerin dış finansman ihtiyacı, hazine yardımları, görev zararları, borçlanmalar vs. gibi yöntemlerle karşılanmakta, bunlar da para arzının artışı ve bu yolla enflasyonun yükselişini hızlandırmaktadır. Çeşitli özelleştirme yöntemleri sonucunda kamu sektörünün daraltılması, hem KİT'lerin hazine üzerindeki yükünü hafifletecek, hem de daha rasyonel bir işletme ve üretim yapısı oluşturarak yüksek fiyat artışlarına gitme zorunluluğunu azaltacaktır. Her iki sonuç da enflasyon üzerindeki baskıların hafiflemesine yol açacaktır. (Tüsiad, 1986, s.17).

b. Piyasa Ekonomisini Güçlendirmek : Piyasa ekonomisine egemen olan temel hedef, karın olanak olduğu ölçüde maksimize edilmesidir. Bu hedefe ulaşabilmenin yolu ise rakip firmalara göre daha kaliteli, daha ucuz mal ve hizmet üretmekten geçmektedir. Özelleştirmenin gerçekleşmesi halinde, özelleştirilen KİT'ler serbest piyasa koşullarında faaliyet göstermek zorunda kalacaklar, dolayısıyla piyasa güçlenecektir. Bu da rekabet ortamının gelişmesini sağlayacak kaynakların daha rasyonel kullanılmasını olanaklı kılacak ve sonuçta ekonomide verimlilik artacaktır (Doğan, 1993, s.120-121).

c. Sermaye Piyasasını Geliştirmek : Ülkemizde henüz gelişme aşamasında bulunan sermaye piyasasının eksikliğini duyduğu en önemli unsur yeterli menkul

kıymet arzıdır. Halen devlet tahvilleri, hazine bonoları ve gelir ortaklığı senetleri ile bu eksiklik doldurulmaya çalışılmaktadır. İşte, özelleştirme, sermaye piyasasına ihtiyaç duyduğu bu önemli unsuru (hisse senetlerini) sunmak suretiyle piyasanın canlanmasına katkıda bulunacaktır. Ancak, sermaye piyasasının gelişmemişliği, özelleştirmenin başarısını etkileyen bir faktördür. Bu nedenle, özelleştirmenin kademeli olarak yürütülmesi, sermaye piyasasının da aynı şekilde giderek gelişmesine yol açacaktır (Tüsiad, 1986, s.16).

d. Döviz Gelirlerini Artırmak : Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin en büyük sorunlarından biri de ödemeler dengesinin sürekli olarak açık vermesi ve buna bağlı olarak döviz gider-gelir dengesinin aleyhte sonuçlanmasıdır. Özelleştirme olgusuna bu perspektiften yaklaşıldığında, bu yolla yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişini teşvik etmek ve döviz gelirlerini arttırmak olanağı da doğabilecektir (Doğan, 1993, s.122).

e. Kamu Tekellerini Kaldırarak Rekabete Olanak Vermek : Tekellerin kaldırılması, özelleştirmenin gerçekleşmesinden önce bazı yasal düzenlemelerin yapılması ve bazı kurumların oluşturulmasını gerektirir. Bu düzenlemeler, tek el statüsündeki KİT'lerin faaliyet alanlarının yeni firmalara açılması, böylece sektörde rekabet ortamının yaratılması ve özellikle önemli sektörlerde rekabetin işleyişini sağlayacak bir düzenleyici kuruluşun oluşturulmasını kapsar. Bu tedbirlerin alınması kamu tekellerinin özel sektör tekellerine dönüşmesini önlemek ve serbest piyasa ekonomisini güçlendirmek, ekonomide verimliliği yükseltmek gibi genel amaçların gerçekleşmesine katkıda bulunarak açısından zorunludur.

3.3.1.2. Mali Amaçlar

Gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya buldukları en önemli çıkmazlardan biri de güçlü bir özel sektör sermaye birikiminin olmaması nedeniyle sağlık hizmetlerinden altyapı yatırımlarına, şeker, un, çimento, tekstile kadar çok büyük sermaye gerektirmeyecek yatırımları bile devletin yapmak zorunda kalmasıdır. Oysa devletin bu tür yatırımlardan çekilerek, yerini sayıları ve verimlilikleri gün geçtikçe daha iyiye giden özel sektöre bırakması, elde edilen kaynakların ise devletin asli

görevlerine harcanması gerekmektedir. Bu suretle daha çok yatırım ve daha hızlı kalkınma ve istihdam sağlanabilecektir (Doğan, 1993, s.23).

Özelleştirmede asıl amaç ekonomik olmakla birlikte, doğrudan doğruya mali sonuçlar elde edebilmek amacıyla da özelleştirme yoluna gidilebilir. Ancak mali amaçlarla özelleştirme, bu yolla devlete gelir sağlama açıkça ifade edilmeyen ve zımnen kabul edilen bir konu olmaktadır. Malî amaçlarla özelleştirme yapılmasına, aldatıcı bir finansman kaynağı olması nedeniyle itiraz edilmektedir (Akalın, 1986, s.46).

Ekonomik amaçların gerçekleşmesi, malî sonuçları da beraberinde getirmektedir. Öncelikle, özelleştirilen kuruluşların finansmanı açısından özelleştirme sonucu bütçe baskıları hafiflerken kamu aktiflerinin devredilmesi sonucu önemli bir gelir kaynağı sağlanmaktadır. Bunun sonucu özelleştirme, hükümetlere kısaca tasarruf tedbirleri denilen harcamaların azaltılması gibi siyasî ve ekonomik açıdan oldukça güç olan işlemlerden vazgeçme olanağı vermektedir. Meydana gelen ekonomik ve malî iyileşmelerin sonucu olarak da aynı zamanda ileriki yıllarda vergilerde hafifletme ve kamu kesimi borçlarının azaltılmasında yeni kaynak yaratılmış olmaktadır (Atasoy, 1993, s.184).

3.3.1.3. Sosyal Amaçlar

Gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı dengesizdir. Bu durum ise gerek bu ülkelerde gerekse tüm dünyada sosyal kargaşa ve çalkantıların temel nedenini oluşturmaktadır. Burada da özelleştirme sosyal amaçlı bir araç olarak değerlendirilebilir. (Kır, 1993, s.30) Şöyle ki; ortaklarına tatmin edici oranda kâr dağıtabilecek durumdaki kamu kuruluşu hisselerinin halka satılması, gelir dağılımını düzeltici dengeleri kurma yolunda önemli bir girişim fonksiyonu görebilir (Doğan, 1993, s.124). İşletmelerin sermayesine çalışanların katılmasını sağlamak, başta İngiltere olmak üzere bir çok ülkede özelleştirme politikasının önemli araçları arasında yer almıştır (Atasoy, 1993, s.185). Bu amaçla gerçekleştirilen özelleştirmeler , "Sosyal özelleştirme" olarak nitelendirilmektedir (Dilik, 1982, s.131).

3.3.1.4. Diğer Amaçlar

a. Yabancı Sermayenin Teşvik Edilmesi : Gelişmekte olan ülkeler, kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek, sermaye kaynaklarını genişletmek yönünden yabancı sermayeden de önemli ölçüde faydalanmak için günün koşullarına uygun yabancı sermayeyi teşvik düzenlemeleri yapmaktadırlar. Özellikle, Türkiye gibi sermaye darlığı olan ülkelerde yabancı sermayenin hayati önemi vardır. Bir çok ülke kamu girişimlerinin satışı sayesinde, yabancı sermaye için çekici bir hale gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında, sermaye ihtiyacı olan ülkelerde KİT'lerin özelleştirilmesi, büyük ölçüde ihtiyaç duyulan yabancı sermayenin ülkeye çekilmesinde önemli bir rol oynayacaktır (Atasoy, 1993 , s.185.).

b. Modern Teknoloji ve Yönetim Tekniklerinin Kullanılması : Özel sektör ve yabancı şirketler, genellikle kamu sektörüne göre daha üstün yönetim teknikleri ve daha modern teknolojilere sahip olma eğilimindedirler. Yabancı yatırımlar ile özel sektör yatırımlarını cezbetmenin en başarılı yollarından biri özelleştirme dir.

c. Kamu Görevlilerine Genel Politika Belirlenmesi Konularında Çalışma Fırsatı Verilmesi : Devletin, ekonomik hayatı denetlemesi veya fiilen yürütmesi yerine, çalışmalarını ekonomik hayatın gelişmesini özendirici bir ortam doğrultusunda yoğunlaştırması, günümüzde daha çok taraftar bulan görüştür. Ekonomiye devletin müdahalesi çoğu kez verimli olmamaktadır. Çünkü, piyasa mekanizması genelde neyin, nasıl ve kimin için üretileceğini daha verimli olarak belirleyecektir. Özelleştirme sayesinde bürokratlar, hem kamu kurumlarını denetleme hem de piyasaya müdahale etme görevinden kurtulacaklar ve böylece genel politika belirlenmesi ile ilgili konulara daha fazla zaman ayırmaları olanaklı olacaktır. Bu ise yönetim ve işletmenin profesyonellerde kalmasını sağlayacaktır (Doğrul, 1994, s.20).

3.4. TÜRKiYE'DE KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNİN BAŞLICA SORUNLARI

KİT'ler hemen her ülkede olduğu gibi ülkemizde de kuruldukları günden itibaren çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Zaman zaman yapılan hukukî düzenlemelere, kalkınma plânları ve yıllık programlarla getirilen bir çok tedbire rağmen, sorunların azaldığını veya tamamen ortadan kalktığını söyleyebilmek imkânsızdır.

Sorunların azalmasına veya artmasına siyasal iktidarların uyguladıkları ekonomik politika ve inandıkları ekonomik felsefe oldukça etkili olmaktadır. Özellikle 1980 yılından sonra ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikasının yerine, ihracata dayalı bir sanayileşme ve kalkınma politikasının benimsenmesi sonucu, ekonomide geniş ölçüde dışa açılma başlamıştır. Bu amaçla, ithalat ve ihracat rejimlerine büyük serbestlik kazandırılmış, faizler serbest bırakılmış, serbest kur politikasına geçilmiş ve koruma politikaları önemli ölçüde terkedilmiştir. Ancak, KİT'lerin büyük bir bölümünün malî bünyeleri, istihdam yapıları, teknolojileri, üretim hacimleri, maliyetlerinin oluşumu ve teşkilatlanma biçimleri yeni ekonomik politikalara uyum sağlama imkânı vermediğinden, özellikle üretim ve pazarlama fonksiyonlarında önemli darboğazlar ortaya çıkmıştır.

KİT'lerin sorunları oldukça çeşitlidir. Bu sorunların bir kısmı hukukî düzenlemelerin yetersiz kalışından kaynaklandığı gibi, önemli bir kısmı da uygulamalar sonucu ortaya çıkmakta, çoğu zaman sorunun çözümü yeni bir hukukî düzenlemeyi veya idarî tasarrufu gerekli kılmaktadır. Bu sorunları genel olarak; organizasyon ve yönetimleri, malî yapıları, istihdam, yatırımlar ve işletme faaliyetleri ile ilgili sorunlar olarak gruptandırabiliriz. Burada KİT'lerin sorunlarının ayrıntılı bir listesini düzenlemek amacıyla değiliz. Bunun yerine sorunlara genel olarak değinilecektir.

3.4.1. Organizasyon ve Yönetimleri İle İlgili Sorunlar

KİT'ler organizasyon yapıları açısından, her türlü politik ve bürokratik baskıya açık bir yapıdadır. Günümüzde KİT'lerin en önemli sorunu, hükümetlerden gelen, genellikle ekonomik politikanın uygulanması ile ilgili olmayan, bu kuruluşların yönetim özerkliğini oldukça zedeleyen, kısa vadeli, dar görüşlü, politik amaçlı baskılardır. Organizasyon yapısının oldukça bürokratik nitelikte oluşu, yöneticilerin sık değişmesi, çok çeşitli vesayete ve denetime muhatap olmaları bu kuruluşlar üzerindeki bürokratik baskıyı da artırmaktadır. Statüleri 1980 yılından sonra peş peşe yapılan düzenlemelere rağmen yetersiz kalmaktadır. Birden fazla KİT'in iştiraki ile sermayesindeki kamu payı yarından fazla olan bir çok kuruluş bağlı ortaklık statüsünü kazanamamış ve halen iştirak statüsünde kalmıştır. Sermayelerindeki kamu payı % 50'in üzerinde olan bazı kuruluşlar da 233 sayılı KHK ile kapsam dışında bırakılmışlardır. Yönetimleri ve yönetime atanmışlar yetersiz kalmakta, genel olarak bu görevlere atanacak olanlarda aranması gereken uzmanlık şartına pek dikkat edilmemekte, emekli olan veya başka kuruluşlarda çalışanlar bu görevlere getirilebilmektedir. Özellikle yöneticilerin sık değişmesi, uzun vadeli hedef ve politikaların tespit ve uygulaması bir yana, rutin işlerin yürütülmesini dahi olumsuz yönde etkilemektedir. Organizasyon ve yönetimle ilgili bir diğer sorun da, bu kuruluşların teşkilâtlandırılma biçimlerinden kaynaklanmaktadır. KİT'lerin teşkilâtlanmasında modern teşkilâtlandırma ilkelerinden yeterince yararlanılmamaktadır. Teşkilat semalarındaki birimlerin tespitinde; bilimsel araştırmalardan çok, üst yöneticinin kişisel düşünceleri, personel rejimiyle ilgili ve diğer genel düzenlemelerden kaynaklanan zorunluluklar etkin olmaktadır.

3.4.2. İstihdam Politikaları İle İlgili Sorunlar

KİT'lerde uzun yıllar uygulanan istihdam politikasının sonucu, bu kuruluşlarda aşırı bir işgücü istidamı ve işgücü dağılımında dengesizlik meydana gelmiştir. Zaman içinde politik tercihlerle KİT'lere çok sayıda eleman alınması, bu kuruluşların verimliliği üzerinde olumsuz etki yapmıştır. Personel rejiminin modern yönetim ilkelerine uygun olarak düzenlenememesi, benzer görevlerde farklı istihdam statülerine ve ücret rejimlerine imkân tanınması sorun yaratmaktadır.

3.4.3. Malî Yapılarından Kaynaklanan Sorunlar

KİT'ler, daha önce üzerinde durduğumuz gibi, malî yapılarından kaynaklanan bir takım sorunlarla da içice bulunmaktadır. Bu sorunların en başında giderek artan ve kronikleşen öz kaynak yetersizliği gelmektedir. Artan sermaye ihtiyaçlarına karşılık, Hazine tarafından yeteri kadar ve zamanında sermaye transferi yapılamamaktadır. Öte yandan sermayelerinin yetersiz kalışı, son yıllarda enflasyonun yüksek seyretmesi, buna karşılık fiyat politikalarına yapılan müdahaleler sonucu gelir kaybına uğramaları, yatırım maliyetlerinin her geçen gün yükselmesi, bu kuruluşları büyük bir finansman ihtiyacı içine düşürmüştür. Buna karşılık finansman ihtiyacı iç ve dış piyasadan kısa vadeli ve yüksek maliyetli kredilerle karşılanmış, bundan doğan faiz ve kur farkı yükleri dönem sonuçlarına yansımış, bu durum bir çok KİT'in zarar etmesinin başlıca nedeni olmuştur.

3.4.4. İşletme Faaliyetleriyle İlgili Sorunlar

KİT'lerin işletme faaliyetleri ile ilgili olarak; alımlar ve stoklar, pazarlama ve üretim konularında sorunları vardır. Genel olarak uygulamalardan kaynaklanan bu sorunların en önemlileri üretimle ilgili olanlardır. Bunların en başında, tesislerin büyük bir bölümünün yıllar önce kurulmaları nedeniyle teknolojilerinin çok eski ve ekonomik ömrünü doldurmuş bulunmaları gelmektedir. Üretim faaliyetleri ile ilgili olarak ortaya çıkan bir başka sorun da, bu kuruluşların verimsiz çalıştıklarının öne sürülmesidir. Gerçekten aşırı istihdam ve eski teknoloji kullanılan KİT'lerde, gerçek bir verim düşüklüğü yaşanmaktadır.

Bu kuruluşlarda stok fazlalıklarının yanı sıra mal ve hizmet üretiminde yetersiz kalışlar da bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

3.4.5. Yatırımlarla İlgili Sorunlar

KİT'lere, yatırım yürütme ve gerçekleştirme güçleri yeterince geliştirilmeden, yıllık programlarla imkânlarının çok üzerinde görevler verilmiş olması, bu kuruluşların yatırımları gerçekleştirmede güçlüklerle karşılaşmalarına yol açmaktadır. Yatırımların

zamanında gerçekleştirilememesi sadece bu kuruluşların faaliyet sonuçlarını olumsuz etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda Türk ekonomisinin önemli sorunları arasında yer almaktadır.

ÜÇÜNCÜ KESİM

BÖLÜM 1 : BELEDİYE YÖNETİMİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

İnsanlık, Cilalıtaş devrinden itibaren sosyal bir örgütün doğmasını sağlamıştır. Akrabalık bağıyla kurulmuş, sonradan bunların gelişmeleriyle kabile, aşiret, tribü, köy, kasaba, site, polis, komün, kanton, bağımsız kent devletleri gibi daha geniş kuruluşlar oluşmuş ve sonunda “devlet”e dönüşmüştür (Okandan, 1959, s.6-10). Ancak bu dönüşüm dünyanın her yerinde ve aynı şekilde olmamıştır. Bazı bölgelerde, örneğin Çin’de daha M.Ö.2000’li yıllarda krallıklar kurulurken (Okandan, 1959, s.156); Hindistan’da kentler yerel özelliklerini uzun süre korumuşlar, aynı dönemde, Mısır, daha sonraları ise Babil ve Asurlularla Yunanlılarda da “Site” ler görülmüştür. Ortaçağ’da, Doğu’da merkezi devletler güçlü iken, Batı’da 15.yy.’a kadar komün hareketleri ve komün özerklikleri görülmüştür. Bu yıllardan sonra Batı’da da merkezi devletler güçlenmiş ve komün özerklikleri yavaş yavaş kaybolmaya başlamıştır.

Site rejimi, Milattan önce 1500-1000’li yıllarda başlamıştır. Sümerler, Babiller, Etiler, İbraniler gibi pek çok kavimde görülmesine rağmen, eski Yunan, özellikle de Atina Sitesi demokrasiyi en çok yaşamış ve düşünmüş olanıydı (Bumin,1986, s. 8). Atina, Yunan kentleri içinde üyelerinin düzenli ve ortak yaşadıkları “vatandaşlar” ın eşit olduğu ve yönetime katıldığı bir topluluktan (Soysal, 1972-1973, s. 6). Site, otoritenin sarsılması ve siteyi yönetenlerin kentlere göç sürecinde azınlığa düşmeleri ile önemli değişikliklere uğradı. Özellikle Roma İmparatorluğu sitenin sosyal ve siyasi özerkliğini yıktı ve bu dönemde üzerinde çok söz edilen komünler ortaya çıktı. O dönemin komün yönetimlerini modern belediye yönetiminin başlangıcı saymak mümkün olmamakla birlikte (Ortaylı, 1985, s.9), komün geleneğini demokrasinin temeli, komünleri de demokrasi hücreleri sayan düşünürler vardır.

Komünü ortaya çıkaran etmenlerin başında ticaretin canlanması gelir. 10. yy’dan itibaren Avrupa’da ticaret gelişmeye başlamıştır (Görmez, 1997, s.23). Ticari büyümenin en önemli sonuçlarından biri kente göçün ve kent nüfusunun artmasıdır.

Ticaret geliştikçe limanlar başta olmak üzere yol kavşakları, nehir ağızları ve diğer elverişli yerlerde kentler oluşmaya ve var olanlar da büyümeye başladı. Feodal topluma rağmen kent havası “tam bir özgürlük atmosferi” idi. Kente gelenler, özellikle de ticaretten zenginleşenler, öncelikle kentte loncaları ve feodal beylere karşı haklarını savunmaya başladılar. Krallar derebeylerini zayıflatmak için komün hareketlerini desteklemiş, ancak kendi topraklarını tartışma konusu yapmamışlardır. Kentlerin özgürleşmesinde büyük rolü olan komünlerin (Hamamcı, 1981, s.86) derebeyi ve kraldan bazen zorla bazen de uzlaşma ile aldıkları beratlarla Ortaçağ Avrupası’nda yeni bir yapılaşma doğmuştur. Bu dönemde Avrupa’da bir kısmı tam bağımsızlığa sahip, bazıları ise yarı özerk, kralın denetim ve korunmasında olan kentler ortaya çıkmıştır.

Komün, “askeri, yargısal ve yönetsel bir özerkliğe sahip” olup yargı yetkisi, egemenliğin bir sonucu sayıldığından genelde komünün bu hakları krallar ve senyörlerce hoş görülmemişti. Ancak bu kuvvetler günümüzdeki gibi farklı ellerde toplanmayıp komünü yöneten organda toplanıyordu. Komün yönetimleri her bölgede ve her komünde değişiklikler göstermesine rağmen, genelde kentin önde gelen kişisi belediye başkanı olmaktadır. Belediye başkanı bazen kral tarafından bazen komün halkı tarafından seçilmektedir (Görmez, 1997, s.26).

Bu yetkilere sahip olan komün kenti, yetkilerini, “belediye başkanı” (Maire) ve “üyeleri” (Echevin) adlarını taşıyan ve her yıl seçilen görevliler yoluyla kullanmıştır. Bu örgüt çeşitli zamanlarda işlevlerini kaybetmesine rağmen, gelişmiş hali, günümüz kent yönetimlerine örneklik etmiş olabilir. Kesin olmamakla birlikte 1250-1550 yılları arasında komünlerin devlete dönüşüm süreci yaşandı. 1250’lerden sonra başta kente göçün durması olmak üzere, kilisenin komünlere karşı tavır alması ve kralların kent yönetimlerine karşı oluşları gibi pek çok etken belirttiğimiz dönüşüm sürecinin nedenleridir. Modern devletin ilk zamanlarında yerel yönetim, devletin ayrılmaz bir parçası durumuna gelirken, sonraki yıllarda merkezi devletlerin daha da güçlenerek komün geleneğini tamamen yok ettiğini söylemek mümkündür.

İngiltere’de yaşayan Turgot isimli düşünür, bir yerel yönetim reformu yapılmasını savunuyordu. Bütün krallığı belediye ve köylere ayırmak isteyen düşünür,

bu birimlerden 15 kilometreden az olan bir çember içinde kalan otuzunun bir belediye seçim çevresi olmasını ve en tepedeki belediyenin köyde taşınmaz malı olanlar tarafından seçilmesi gerektiğini işaret ediyordu.1780-1850 yılları arasında Amerika ve Avrupa’da geniş uygulama imkanı bulan Turgot’un görüşleri ve yine İngiliz düşünürü Bentham ve onun takipçileri sayesinde 19.yy’ın başlarında yerel yönetimler doğmaya ve gelişmeye başladılar. “Local Government” terimini bu dönemde İngiltere’de Bentham icat etti ve terim daha sonra Avam Kamarasında, Lord John Russel tarafından kullanıldı (Görmez, 1997, s. 29-30).

Bentham ülkede hizmetlerin daha iyi görülmesi için bir yerel yönetim modeli de önerdi. Bentham’ın görüşleri İngiltere’de benimsendi. Hatta İngiltere ile de sınırlı kalmadı. Fransa yerel yönetim sistemini de büyük ölçüde etkiledi, fakat Amerika’da fazlaca etkili olmadı. 1835 yılından önce İngiltere’de belediyelik kasabalar yerel yönetim sisteminin önemli olmayan bir parçası durumundaydılar. İngiltere 1835-1919 yılları arasındaki reformlarda yerel yönetimleri yerel hizmet kuruluşları olarak düzenledi. Bu dönemde yerel otoriteler öncelikle modern bir kent yaratmaktan sorumlu idiler. Kentin bütün gereksinimlerini bu kuruluşlar karşılamaya başladılar ve bir dönem bunu gerçekleştirdiler. Devletin bir parçası olarak algılanan yerel yönetimler aynı zamanda merkezi otoritenin yerel büroları olarak hizmet gördüler. (Görmez, 1997, s.30)

20.yy.’la doğru yerel yönetimler yönetsel bölünüşte, temel yönetim birimleri oldu. Bu süreçte “belediyeler devletin bir parçası değil,sivil toplumun bir parçası” olarak etkinlik göstermeye başladılar. Belediye özerkliğinin çok geliştiği bu dönemde belediyeler yerel halkın gereksinimlerini karşılayıp ve aynı zamanda demokratik gelişmenin hazırlanmasına yardımcı olan kuruluşlar olarak varlığını sürdürdüler.

20. yy.’ın ilk çeyreğinden sonra başta İngiltere olmak üzere Kıta Avrupa’sında yerel yönetimlere bakış değişmeye başladı. Kalabalıklaşan toplumda hızla karmaşıklaşan ve değişen bir yapı kuruldu. Siyasal partiler ve baskı grupları yönetim üzerinde etkili olmaya başladı. Bu durum yerel güçlerin etkinliğini azaltırken, güç merkezileşti.

Gerek 1929 Ekonomik Krizi gerekse Keynes Devrimi'nin ekonomik düşünceye ve pratiğe katkısı “ yönetimin ekonomik ve sosyal hayata daha karışımıcı tavır alması” yolundaki katkısı sonucu, devlet karışımıcılığı ve harcamalarının artmaya başladığı görülür.

Daha sonra bütün toplumlarda bazı hizmetler demiryolu, su, gaz, elektrik gibi ulusallaştırılmaya başlandı. Bu eğilimler İkinci Dünya Savaşı sırasında da yaygınlaştı. Bu dönemde yerel yönetimler merkezi yönetimin bir uzantısı ve yerel hizmetleri etkin olarak gören kuruluşlar oldu.

1960'lı yıllarda ise genel olarak katılımcı demokrasi arayışları başladı ve karar vermede yerelleşmeye yönelişler görüldü. (Görmez, 1997, s. 36)

1970'li yıllarda yerel yönetimlerin genelde merkezi kontrolden kurtuluş ve parasal özerklik arayışlarının yoğun olarak tartışıldığı yıllardır. (Görmez, 1997, s. 37)

1.1. TÜRKİYE'DE BELEDİYE YÖNETİMİ

Osmanlı Devleti zaman içinde uzun bir yönetim tecrübesine ve kendine has yönetim yapısına sahip olmuştur. Yönetim yapısında bozulmanın başlamasıyla batılılaşma kavramı ve batının devlet kurumları ile ilgili kurumlar özellikle Tanzimat'tan sonra yoğun biçimde ülkemize girmeye başlamıştır. Bu bakımdan gerek kamu yönetiminin yapısı ve uygulaması, gerekse temelleri ve anlayışı olarak Osmanlı Devleti Kara Avrupa'sı ülkelerinden etkilenmiştir. (Atasoy, 1992, s.42)

1864 yılında çıkarılan “Vilayet Nizamnamesi” ile ülke vilayetlere, livalara, kazalara ve köylere bölünmüş ve herhangi bir kazaya bağlanmayan köyler de nahiye adını almıştır.

Vilayet tüzüğü ile yönetsel bölümlerin organlarının da düzenlenmesine yönelik önemli adımlar atılmış olup, Belediyelere yönelik ilk adım 1870 yılında İdare-i

Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi ile atılmıştır. 1870 yılında 1864 tarihli Vilayet Tüzüğü'nün yerini alan bu tüzüğün yerel yönetimlerin gelişmesi yönünden taşıdığı önem oldukça fazladır. Zira İl Genel Meclisi yanında, kasaba ve şehirler için bir başka yerel yönetim biriminden bahsedilmektedir ki bu belediyedir.

Tüzüğün yerel yönetimler yönünden önem taşıyan bir başka noktası da gelir ve giderlerin açıklığa kavuşturulmuş olmasıdır. Buna göre Belediye Meclislerinin gelirleri; merkezi hükümetin ayırdığı paralar, beldenin düzenlenmesi sonucu yararlanacak kişilerden alınacak harçlar, para cezaları, kira sözleşmesi kayıt ücretleri, yardım ve bağışlar ve boş arsalardan elde edilecek gelirler olmaktadır. Yol ve köprü yapımı, kamu yapılarının bakımı ve onarımı, memurların aylıkları vb. tüzükte yer alan gider konularıdır.

1919'da Kurtuluş Savaşı ile başlayan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süresince, içinde bulunulan koşullar göz önüne alınarak ülkenin yeniden düzenlenmesi zorunluluğu ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu çabaların ilk ürünü 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu'dur. 1921 Anayasasının 11'nci ve devam eden maddeleri yerinden yönetim kavramının gelişmesi açısından oldukça ilginçtir. 1921 Anayasasının 11'nci maddesi ile ilin yöresel sorunlar üzerinde özerkliğe sahip olduğu belirtilmekte ve merkezi ve yöresel hizmetler ayırımında bir ölçüt getirmektedir. Buna göre, iç ve dış politika, dinsel, hukuksal ve askeri sorunlar, uluslararası ekonomik ilişkiler, vergi ve birden çok ilin çıkarlarını ilgilendiren merkezi nitelikli hizmetler merkezi hükümete ve vakıf, medrese, eğitim, sağlık, ekonomi, tarım ve toplumsal yardımlaşma gibi yöresel hizmetlerin düzenleme ve yönetim sorumluluğu Vilayet Şur'alarına bırakılmaktadır. İl Genel Meclisinin başka bir ele alınış biçimi olan Vilayet Şur'aları il halkınca seçilen üyelerden oluşur. Bu düzenlemenin altında yatan espri yerel yönetimlerin kurulmasına ve yaşamasına olanak hazırlayan kendi kendini yönetme fikridir. Böylelikle Ulusal Kurtuluş Savaşı ile başlayan Cumhuriyet Döneminin ilk metni, yerinden yönetimi ve yerel yönetimleri gerçek anlamı ile uygulama amacını benimsemiş olmaktadır. Bir anlamda 1921 Anayasası yerel yönetimler konusunda bir dönemeç taşı olmuştur.

1924 Anayasası'nda, Mahalli İdareler açısından, 1921 Anayasası kadar önemle olmamakla birlikte, yetki genişliği ve yerinden yönetim ilkesi vurgulanmıştır. 1580

Sayılı Kanun ile (Bu kanun 14.04.1930 gün ve 1471 sayılı RG'de yayımlanmıştır) "beldelerin ve belde oturanların yöresel nitelikte ortak ve medeni ihtiyaçlarını düzenleme ve giderme ile yükümlü bir tüzel kişilik" olan belediye yönetimi kurulmuş ve yerel yönetim sistemi kesinleşmiştir. Bu yasa ile, belediyelerin görevleri, organları, çalışma ilkeleri ve merkezi yönetimle ilişkileri ayrıntıları ile saptanmıştır (Yasamıs, 1991, s.393).

1.2. BELEDİYELERİN YAPISI

Belediyeler yapısal olarak Belediye Meclisi, Belediye Encümeni ve Belediye Başkanı olarak üç bölümde ele alınmaktadır.

1.2.1. Belediye Meclisi

Belediyenin Genel Karar organıdır. Belde halkı tarafından seçilen üyelerden oluşup üye sayısı belde nüfusuna göre değişmektedir. Ancak bu sayı 12'den az olamamaktadır. (1580/21) Görev süresi 4 yıldır. (18/1/1984 tarih ve 2972 sayılı Kanun'un 8. maddesi ile mahalli idareler seçimlerinin beş yılda bir yapılacağı hükme bağlanmıştır.). Meclis olağan ve olağanüstü olmak üzere iki çeşit toplantı yapar. Olağan toplantılar her yıl, Şubat ve Haziran aylarında yapılır ve en fazla 15 gün sürer. Bütçenin görüşüldüğü Şubat toplantısının süresi ise 30 gündür. Vali bu süreleri 15 günü aşmamak üzere uzatabilir. Olağanüstü toplantılar önemli ve acele hallerde yapılır. (1580/54) Bunun için Belediye Başkanının yazılı çağrısı, üyelerden üçte birinin gerekçeli teklifi yahut da Valinin doğrudan doğruya çağırması gerekmektedir. Olağanüstü toplantılarda çağrıyı gerektiren konudan başka bir iş görüşülemez.

Belediye Meclisi görüşmelerinin açık olması asıldır. Meclisçe karar verilmesi halinde gizli oturum yapılabilir. (1580/56) Belediye Meclisi;

1. Kanunen belirli olan olağan ve olağanüstü toplantılar dışında toplanırsa,

2. Kanunen belirli olan yerden başka bir yerde toplanırsa,
3. Kanunen kendisine verilen görevleri süresi içinde yapmaktan çekinir ve bu hal Belediye Meclisine ait işleri sekteye veya gecikmeye uğratırsa,
4. Siyasi meseleleri müzakere eder veya siyasi temennilerde bulunursa,

İçişleri Bakanlığının bildirisine üzerine Danıştayın kararı ile fesh olunur. (1580/53) Bu takdirde yeni Belediye Meclisi seçimine gidilir. Seçilen Meclis eskisinden geri kalan süreyi ikmal eder.

Belediye Meclisinin 1580 Sayılı Belediye Kanununun 71 ve 72 nci maddesi dışında aldığı kararlar kesin olup, 1580/71 ve 72’de yer alan kararları ise mahalli mülki amirin onayı ile kesinleşir. Kesin kararlara karşı itiraz olunabilir. (1580/73) Bu itiraz kesinleşme tarihinden itibaren 10 gün içerisinde il merkezi olmayan beldelerde Belediye Başkanı tarafından Valiliğe, il merkezi olan belediyelerde İçişleri Bakanlığına yapılır. İl merkezine yapılan itirazlar Kaymakam görüşü alınarak İl İdare Kurulunca 15 gün içinde, İçişleri Bakanlığına yapılan itirazlar Valinin görüşü alındıktan sonra 1 ay içinde Danıştay’ca tetkik edilerek karara bağlanır. Kesin karara kadar Vali, meclis kararlarının tatbik ve icrasını erteletebilir.

1.2.2. Belediye Encümeni

Belediyenin karar organıdır. Üyelerinin bir kısmı Belediye Daire Başkanları, (Yazı İşleri Müdürü, Hesap İşleri Müdürü, Veteriner, Fen İşleri Müdürü, Hukuk İşleri Müdürü, Tabip) bir kısmı da Belediye Meclisinin kendi üyeleri arasından seçtiği kimselerdir. Seçim suretiyle gelen üyelerin sayısı memur olanların yarısından fazla olamaz, ancak 2 den az olması da mümkün değildir. Seçimle gelen üyelerin görev süresi 1 yıldır.

Belediye Encümeni, üye sayısının salt çoğunluğu ile toplanır. Toplantıda Belediye Başkanının gönderdiği konuları görüşür ve katılanların salt çoğunluğu ile karar alır. Encümen, bütçenin ilk incelemesini yapmak, saymanlık hesaplarını incelemek, kamulaştırma kararı vermek, aktarma yapmak, belediye tenbihleri çıkarmak,

azami satış fiyatı koymak, taşıt araçları tarifelerini düzenlemek, belediye yasaklarına aykırı hareketlere ceza vermek ve meclis toplantıda olmadığı zaman meclise verilen işleri yapmak gibi konularda görevlidir. (1580/83)

Encümen kararlarına karşı Belediye Başkanı itiraz edebilir. Belediye Başkanı encümen kararlarını kanuna ve halkın menfaatine aykırı gördüğü takdirde kararın icrasını tehir ile evrakın idare kurulu tarafından incelenmesini sağlamak üzere mahallin en büyük mülki amirine (Vali veya Kaymakam) gönderir. İdare Kurulu Kararlarına karşı da tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içerisinde Belediye Başkanı veya encümen tarafından yapılan itirazlar, il merkezi olmayan beldeler için İl İdare Kurulunca, il merkezi olan beldeler içinde evrakın geldiği günden itibaren bir ay içerisinde Danıştay'ca inceleme yapılarak karara bağlanır. (1580/87)

1.2.3. Belediye Başkanı

Belediyenin yürütme organıdır. Halk tarafından çoğunluk usulü ile tek dereceli olarak, 5 yıl için seçilir. Belediye Başkanı; meclis ve encümenin kararlarını ve belediye emir ve yasaklarını uygulamak, mahalli nitelikli işleri yürütmek, belediye mallarını yönetmek, gelir ve alacaklarını takip etmek; belediye adına sözleşme yapmak, belediyeyi temsil etmek, mülkiye amirinin göndereceği mevzuatı yaymak ve ilan etmek gibi görevlerle yükümlüdür (1580/98,99).

Belediye Başkanı, kanunda sayılan koşulların gerçekleşmesi halinde, Danıştay kararıyla başkanlıktan düşer. Belediye Meclisi de, başkan hakkında yetersizlik kararı alabilir. Buna ilişkin düzenlenenler 1580/61, 76 ve 91 nci madde de yer almıştır.

1.3. BELEDİYELERİN GÖREVLERİ

Belediyelerin görevleri 1580 Sayılı Belediye Kanununun 15'nci maddesinde 81 madde halinde sayılmıştır. Takip eden 16'ncı madde de belediyelerin gelirlerine göre görevleri ihtiyari ve mecburi olarak iki bölüme ayrılmış, Müteakip 19'uncu maddede ise belediyelerin, kanunun kendilerine yüklediği vazife ve hizmetleri ifa ettikten sonra

belde sakinlerinin müşterek ve medeni ihtiyaçlarını karşılayacak her türlü teşebbüste bulunabileceği belirtilmiştir.

1580 Sayılı Belediye Kanununun 15 nci maddesinde sayılan görevlerden bazıları şunlardır.

1. Umuma açık olan yerlerin temizliğine, intizamına bakmak.
2. Umumun yiyip-içmesine, yatıp-kalkmasına, eğlenmesine mahsus lokanta, birahane, gazino, kahvehane, kıraathane, meyhane, otel, hamam, sinema, tiyatro, bar, dansing ve emsali yerlerin ve bu mahallerde satılan ve kullanılan şeylerin temizliğine, sıhhiliğine ve sağlıklılığına dikkat etmek, kanun ve talimatname gereğince bu gibi yerlerin işletilmeleri için gece ve gündüz açık kalmalarına ve inzibati sebeplere nazaran zabıtaca verilecek ruhsat üzerine sınıflarına ve tarifelerine göre bunlar için ruhsatname vermek ve açık ve kapalı bulunacağı saatleri mahalli en büyük mülkiye amirinin de muvafakati alındıktan sonra tayin eylemek.
3. Salgın ve bulaşıcı insan ve hayvan hastalıklarının önüne geçmek ve yayılmasına mani olmak için yasaların öngördüğü tedbirler hakkında hükümet teşkilatıyla birlikte çalışmak.
4. Ölenleri muayene etmek ve gömülmesine ruhsat vermek.
5. Her türlü inşaat tamir ve ilaveler için kanun mucibince ruhsat vermek, kanunsuz veya ruhsatsız başlanan ve yapılmakta olanları men etmek.
6. Sokak, meydan, iskele, köprü, pazar, panayır gibi yerleri daima temiz tutmak.
7. Beldenin sokak ve meydanlarını plana ve programa uygun olarak tanzim ve ıslah etmek.
8. Halk için kütüphane ve okul salonları açmak.

9. Yetimhane, acezhane, doğum, emzirme ve mecburi olarak meccani doğum evleri kurmak ve işletmek.
10. Belediye varidatını tahsil etmek.
11. Belediyeye ait eğlence yerleri tesis etmek ve işletmek.
12. Belediye fırınları yapmak ve işletmek.
13. Belediye sınırı dahilinde umuma mahsus iskele, rıhtım ve köprüleri plana göre inşa ve idare etmek.
14. Yangın vukuunu men edecek tedbirleri almak.

1580 Sayılı Belediye Kanununun 16.md.de Belediyelerin gelirlerine göre görevleri *ihtiyari* ve *mecburi* olarak iki bölüme ayrılmış, bunda da nüfus kriteri kullanılmıştır. Zaman içinde buradaki yatırıma ölçü olan parasal rakamların değerinin kaybolması belediyelerin görevleri için mecburi ve ihtiyari şeklinde yapılan sınıflandırmayı anlamsız kılmıştır.

İçişleri Bakanlığı tarafından İÇ-DÜZEN olarak adlandırılan İçişleri Hizmet ve Teşkilatını yeniden düzenleme projesi çalışmalarında, halihazırdaki belediye görevleri gruplandırılarak 8 başlık altında toplanmıştır. (İçişleri Bakanlığı, 1972) Bunlar;

1. Sağlık ve Sosyal Yardım görevleri
2. Bayındırlık görevleri
3. Eğitim görevleri
4. Tarımsal görevleri
5. Ekonomik görevleri
6. Esenlik görevleri
7. Ulaştırma görevleri
8. Çeşitli görevler

1.4. BELEDİYELERİN EKONOMİK GİRİŞİMLERİ

Belediyeler, yasalarla kendilerine verilmiş görevleri yerine getirirken bir takım önemli yetki, hak ve ayrıcalıklardan yararlanırlar. Bu yetki, hak ve ayrıcalıklar, Belediye Yasasının 19'uncu maddesinde gösterilmiştir.

Belediyelerin kanunla belirlenmiş zorunlu görevleri dışında, kent halkının gereksinmelerini karşılayacak her türlü girişimde bulunmaları da belediyelerin yetkileri arasında bulunmaktadır. Başta 1580 Sayılı Belediye Yasamız olmak üzere, yasalar, belediyelerin ekonomik girişimlerini kısıtlayıcı değil bu girişimlere olanak verici niteliktedir. Yerel yönetimlerin özerkliğinin, malî özerklikle yakından ilgili olduğu düşünülürse, bunu sağlayacak ekonomik girişimlerin yerel özerklik açısından taşıdığı önem açıklık kazanır.

Yasaların imkân vermesine rağmen, belediyelerimiz yakın zamanlara kadar geleneksel kamu hizmetlerinin karşılanmasını amaç edinmişlerdir. Bunun nedenlerinden birincisi, yerel yönetimlerin büyük ekonomik girişimlerde bulunabilecek akçal kaynaklardan yoksun olmalarıdır. İkinci neden ise Belediyeciliğin tarihsel gelişimi içinde, daha çok hizmet üretme niteliği ağır basan bir akım olmasıdır. Belediyecilik hizmetleri çerçevesinde iktisadi teşebbüslerde bulunulurken aşağıda yazılı hususların göz önünde tutulması da Belediyelerin ilk ekonomik girişimlerinde kamu hizmeti düşüncesinin ağır bastığı daha iyi anlaşılacaktır. Bu hususlar ;

1. İktisadi teşebbüslerin amacı “kamu yararına ilişkin” olmalıdır.
2. Yapılmak istenen iş başkaları tarafından daha iyi bir şekilde yapılmış yada yapılmaya devam eden bir iş olmamalıdır.
3. İktisadi teşebbüs, belediyenin kudretine ve ihtiyacına uygun olmalıdır.
4. Genel ihtiyaçlar ve zaruri ihtiyaçlar dışındaki iktisadi teşebbüslere girişilmemelidir.

Belediyelerin genellikle esnafın yanında yer alması, Belediye Meclislerinin yapısının bu sonucu doğurması yüzünden de belediyelerin ekonomik girişimlerde bulunmaları engellenebilmekte ve tüketici halkı korumaya yönelik girişimler ikinci planda kalmaktaydı. Oysa Pazar ekonomilerinin geçerli olduğu ülkelerde, yerel yönetimlerinin fiyat denetleme işlevlerinin önemi inkâr edilemez. En liberal ekonomik rejimi olan ülkelerde bile fiyat denetimi kavramı, 20'nci yüzyılın başından beri yerleşmiş bulunmaktadır. Ancak denetimci işlevin biraz daha ilerisine giderek, belediyelerin mal depolama, kent içinde mal dağıtımını, kent içinde satışlar yapmaları, üretilecek mallarla ilgili olarak kooperatiflerle iş birliği sağlamak konularında etkin çalışmalar yapmaları, türlü kaynak, örgütlenme ve görevli personel sorunları yanında, siyasal sorunlar da yaratabilirler ve yaratmıştır. Bütün bu güçlüklerle rağmen, 1975-1980 yılları arasında etkinlikte bulunan Yerel Yönetim Bakanlığı'nın da desteğiyle iki alanda kentlerde oluşan rantlar (bunlardan birincisi kent halkının ortak gereksinimleri olan ulaşım, beslenme ve dinlenme gibi hizmetler ve ikincisi arsa ve konut hizmetleri üreten küçük girişimcilerin belediyeler karşısına örgütlü bir biçimde çıkmaları sonucunda oluşan gizli tekelleşmenin ortaya çıkardığı rantlardır), ekonomik girişimler aracılığı ile tekrar kentlere mal edilmeye çalışılmıştır. Bunun için de belediyelerin karşılaştıkları güçlükleri yenebilmesi amacıyla birbirlerinin çimento vb. yapı gereçleri alanında üretimde bulunmalarına ve arsa düzenleme satışları yapmalarına olanak sağlanmıştır.

Belediyeler günümüzde, belediye sınırları içinde su, elektrik, havagazı, tramvay, otobüs ve benzerleriyle kent içindeki göl, nehir ve körfezlerde ve çevre kıyılarda yolcu taşımacılığı yapmak, mezbahalarda kesilen etleri satış yerlerine taşımak, çöp ve benzerlerini toplamak hak ve ayrıcalığına sahiptirler. Bu işler belediyelerce doğrudan doğruya yapılabileceği gibi, bir kısmı belirli sürelerle başka bazı kuruluşlara da devredilebilirler.

Belediyeler, su, elektrik, tramvay, havagazı gibi hizmetlerle vapurla yolcu taşıma işlerini başkalarıyla ortaklık kurarak işletemezler. Ancak ayrıcalık verebilirler. Öte yandan, belediye sınırları içinde otobüs, omnibüs, otokar, tünel, trolley ve finiküler gibi araçlarla yolcu taşımak ve mezbahalarda kesilen etleri taşımak haklarını, katılacakları ortaklıklar aracılığıyla kullandırabilirler, ya da bu tür araçları kiraya verebilirler. Ancak bu tür ayrıcalıkların verilebilmesi Bakanlar Kurulunun iznine

bağlıdır. Elektrik tesisleri kurmak, işletmek yetkisi ise, 1970 yılında yürürlüğe girmiş olan 1312 sayılı Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) Yasası ile bir özelsel yönetim kuruluşu olan TEK'e geçmiş bulunmaktadır. TEK, ayrıca 9.9.1982 tarih ve 2705 sayılı yasa ile, belediyelerin elektrik hizmetlerine ilişkin tesis ve işletmelerini devralmaya ve işletmeye de yetkili kılınmıştır. 4.12.1984 tarih ve 3096 sayılı yasa ise (Bu kanun 19.12.1984 gün ve 18610 sayılı RG'de yayımlanmıştır), TEK dışındaki, özel hukuk kurallarına bağlı sermaye ortaklığı statüsüne sahip yerli ve yabancı ortaklıkların elektrik üretimi, iletimi, dağıtımını ve ticareti ile görevlendirilmelerine olanak vermiştir. Öte yandan 10.06.1987 tarih ve 3378 sayılı, Doğal Gazın Kullanımına İlişkin Yasa ile Bakanlar Kuruluna, Belediye Yasasında ve başka yasalarda, yasa gücünde kararnamelerle değişiklik yapma yetkisi verilmiştir. Buna dayanılarak çıkarılan 350 Sayılı (Bu Kanun 09.12.1988 gün ve 2004 sayılı RG'de yayımlanmıştır.) Kararname ile, anakentlerde doğalgaz dağıtım ve satışı; belediyeler, belediye kuruluşları, BOTAŞ ve gerçek ve tüzel kişilerden oluşan sermaye ortaklıklarına bırakılabilmektedir. Belediyeler, bundan başka hizmetlerini yerine getirebilmek için tüzel kişi olarak taşınır ve taşınmaz mallar satın almaya, satmaya, kiraya vermeye, kiralamaya, ödünç para almaya ve vermeye, bağışlar kabul etmeye yetkilidirler.

BÖLÜM 2 : BELEDİYE İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ

Bu bölümde Belediye İktisadi Teşebbüslerinin ortaya çıkış nedenleri, yapısal durumu ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde bulunan 18 Belediye İktisadi Teşebbüsü hakkında özet bilgiler yer almaktadır.

2.1. BELEDİYE İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

Belediyeler kamu otoritesi adına kamu hizmetlerini yerel sınırlar içerisinde sunan kamu idareleridir. Kamu hizmetleri tüm toplum için arz edilir ve isteyen tüm

bireyler bu hizmetlerden yararlanır. Kamu hizmetlerinin sunulması harcamayı gerekli kılar. Bu nedenle belediye hizmetlerinin etkinlik ve istikrarını sağlayan en önemli faktörlerden biri de, yerel hizmetler için tahsis edilen ekonomik kaynaklardır.

Günümüzde 1930'ların düzenleyici, temizleyici belediye anlayışından, üretici ve kaynak yaratan bir belediye yönetimine geçiş yapıldığı söylenebilir. Belediyeler hizmet giderlerini karşılamak için bir yandan ekonomik alana ilişkin düzenleme ve denetleme yapmak, dolayısıyla verimliliği artırmak, öte yandan da tesis kurup işletmecilik faaliyetlerine başvurmak yoluyla ekonomik kaynaklarını arttırmaktadırlar (Tan, 1984, s.97).

Aslında, belediyelerin 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu (Bu kanun 09.07.1956 gün ve 9353 sayılı RG'de yayımlanmıştır.) hükümlerine göre şirket kurmaları ya da şirketlere ortak olmaları yeni bir uygulama değildir. Belediyeler sayıları az da olsa, gerek 1580 Sayılı Kanun çıkmadan önce, gerekse kanun çıktıktan sonra muhtelif tarihlerde bazı hizmetleri yürütmek için, özel hukuk hükümlerine tabi ortaklıklar meydana getirmişlerdir. Ancak, belediye hizmetlerinin yürütülmesinde yaygın bir hizmet yöntemi olarak şirketlerin devriye girmesi 1984 yılından itibaren başlamıştır.

Belediyelerin şirketleşmeye yönelmelerinin bazı nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenleri şöyle sıralayabiliriz :

a. Kamu Kurumlarının Tabi Oldukları Bürokratik Usul Ve Kuralların, Hizmetlerin Verimli Ve Etkin Yürütülmesini Engellediği Düşüncesi : Çoğu kamu kurumları belirli bazı hizmetlerini, yarı özel bir statü içinde yürütme yollarını ararlar. Ancak, bu yarı özel statüler de yöneticileri pek tatmin etmemekte; bunun yerine özel kesimin yararlandığı piyasa şartlarının gerektirdiği imkanları ve teknikleri kullanmak istemektedirler.

b. Mevcut Personel Rejimi İçinde, Belediyelerin Nitelikli Eleman Bulmada Güçlüklerin Olduğu Düşüncesi : Bilindiği gibi belediyeler, asli ve sürekli kadrolarda 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre personel istihdam etmektedirler. 657 Sayılı Kanunun hükümleri içinde, (Bu Kanun 23.07.1965 gün ve 12056 sayılı RG'de

yayımlanmıştır.) üstün nitelikli personel istihdam etmek özellikle ücret bakımından mümkün değildir. Oysa şirketlerde, piyasa şartları içinde daha esnek ücret politikası uygulama imkanı söz konusudur. Ayrıca, belediyeler, üst düzey yöneticilerini (sekreter, sekreter yardımcısı ve daire başkanı gibi) şirketlerin yönetim kuruluna üye yaparak, onlara maaşları dışında ek imkanlar (huzur hakkı) sağlamaktadırlar. Böylece ücret politikası bakımından çift yönlü bir avantaja sahip olmaktadır.

c. Vesayet Denetiminden Kurtulmak Düşüncesi : Bilindiği gibi belediyeler merkezi idarenin çeşitli birimlerince vesayet denetimine tabi olmaktadır. Bu denetim zaman zaman siyasi nitelik gösterebilmekte ve hatta hiyerarşik denetime yaklaşmaktadır. “Ülkemizde vesayet denetimi, mahalli idarelere ve yöneticilere karşı duyulan güvensizliğin izlerini taşımaktadır. Örneğin, 190 Sayılı KHK’ye (14.12.1983 gün ve 18251 sayılı RG’de yayımlanmıştır.) göre, belediyelerin yeni kadrolar ihdas etmeleri, Bakanlar Kurulu’nun onayı ile gerçekleşmektedir. (md.5) Hatta bu KHK’ ye göre belediyelerde sürekli işçi çalıştırılması, Devlet Personel Dairesinin görüşüne bağlı olarak İçişleri Bakanlığının vizesine tabidir (md.10).

d. İhale Yoluyla Özel Girişimcilere Giden Kamu Fonlarının Şirketler Aracılığı İle Tekrar Belediyelere Döndürme Düşüncesi : Belediye şirketleri ya ihaleye girmeden, yada ihale yoluyla belediye hizmetlerinin yürütülmesine katılmaktaydılar. 2886 Sayılı İhale Kanununun 71’nci maddesi buna imkan tanımaktaydı. Belediyeler da bu ayrıcalığı kullanarak hem ihaleyi yapmakta, hem de şirketleri aracılığıyla bu ihalelere girip bazı koşullarda da ihaleye hiç girmeksizin ilgili kanun gereğince işi üstlenmekte ve kaynak yaratmaktaydılar. Ancak bu uygulamanın devamı önce, 1998 yılında Maliye Bakanlığı’na çıkarılan Devlet İhale Genelgesi (Bu genelge 17.03.1998 gün ve 23289 sayılı RG’de yayımlanmıştır.) ile önlenmiştir. Gerekçe olarak da Belediyeler ve İl Özel İdarelerinin kuruluş amaçları dışında başka gerekçelerle veya ticari amaçlarla şirket kurdukları veya kurulmuş şirketlere iştirak ettikleri görüldüğü; ihtiyaçların bu tür ticari şirketlerden ihale yapılmaksızın karşılandığı, oysa 2886 Sayılı Devlet İhale Kanununun temel ilkelerine uygun olarak ihtiyaçların serbest rekabet ortamı içinde karşılanması, tekelleşmenin önlenmesi, kamu sektörüne dahil ticari şirketlerin özel sektörle eşit şartlarda kamu pazarına girmelerinin sağlanmasıyla kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması gerektiği

belirtilmiştir. Daha sonra da 04.01.2002 gün ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanununun (Bu Kanun 22.01.2002 gün ve 24648 sayılı RG’de yayımlanmıştır) istisnaları düzenleyen üçüncü maddesinde yer almadığından bu gerekçenin yasal dayanağı ve uygulaması kalmamıştır (Yeter, 1993, s.85).

e. Beldenin Sosyal ve Ekonomik Gelişmesine Katkıda Bulunmak : 60’lı yılların sonlarından bu yana, batı dünyasını etkisi altına alan ekonomide liberalleşme ve devletin asıl işlevlerine dönmesi konusundaki hareketler 80’ li yıllarda Türkiye’ yi de etkisi altına almış, merkezi hükümetin ekonomik düşüncesinde çok önemli dönüşümler olmuş, devletin doğrudan mal ve hizmet üretimine yönelik yatırımları büyük ölçüde durdurulmuştur. Önceleri yurt düzeyinde dengeli ekonomik kalkınmayı amaç edinerek, özel sektörün önem vermediği konularda ve bölgelerde de yatırımlar yapan devlet, bu kimliğinden hızla uzaklaşmıştır. Böylece söz konusu yörelerdeki ekonomik hayat durgunluğa girmiş ve diğer bazı faktörlerin de etkisiyle, sosyo-ekonomik açıdan olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Bu durum, söz konusu yörelerdeki yerel yönetimleri özellikle de belediyeleri harekete geçirerek, yerel ekonomik ve ticari yaşamın canlanması için bir takım önlemler almalarına yol açmıştır. Sonuçta bir çok belediye, iktisadi teşebbüsler kurarak ya da mevcutlara ortak olarak bölgelerindeki ekonomik çözülmeye biraz olsun engel olmaya çalışmışlardır (Bozlağan, 1977, s.15).

f. Mahalli Sermayeyi Hareketlendirmek : Yerel yönetimleri şirketlerin kuruluş safhasında sermaye ortaklığı ile ya da kurulduktan sonra hisselerini satmak yolu ile mahalli sermayeyi harekete geçirmek ve bu şekilde halkın katılımı ile oluşan kaynakları belde yararı için kullanmak düşüncesini taşımaktadırlar.

g. Gelirleri Arttırmada Yeni Kaynaklar Yaratmak : Her ne kadar, 80 sonrası dönemde belediyelerin gelirlerinde önemli iyileştirmelere gidilmiş ise de, istenilen düzeye ulaşamamıştır. Ayrıca, kuruluş amacı bütün yerel yönetimlere yardım sağlamak ve destek vermek olan yerel yönetim fonları merkezde siyasi gücü elinde bulunduranlar tarafından genel olarak subjektif bir biçimde kullanılabilir. Öte yandan, gerek yerinden yönetim sisteminin yapısal sorunlarından ve gerekse yerel yönetimlerin mali durumlarından kaynaklanan sorunların da etkisiyle, gelir sıkıntısı

içinde bulunan belediyeler, iktisadi ve ticari girişimler kurarak kendilerine ek gelir sağlama yoluna gitmişlerdir.

h. Özel Bankaların Sermaye Şirketlerine Sundukları Kredi Olanaklarından Yararlanma İsteği : Yürürlükteki mevzuattan belediyeler de dahil olmak üzere, kamu kurum ve kuruluşlarının diledikleri banka veya finansal kuruluşlarla çalışmaları mümkün değildir. Çünkü, kamu kurumlarının hangi bankalarla nasıl çalışacakları ilgili yasalarda belirtilmiştir. Aynı şekilde kamu kurumlarının ihtiyaç duydukları taktirde borçlanmaları ağır prosedürlere bağlanmıştır. Oysa, özel hukuk tüzel kişileri bu konuda daha serbest hareket edebilmektedirler. Belediye iktisadi teşebbüsleri de birer özel hukuk tüzel kişisi niteliğine sahip sermaye şirketleri olduğu için, özel sektör bankalarının sermaye şirketlerine sundukları kredi olanaklarından serbest bir biçimde yararlanabilmektedirler.

2.2. BELEDİYE İKTİSADÎ TEŞEBBÜSLERİNİN YAPISI

2.2.1. Belediye İşletmeleri : Belediye İşletmelerini üç ayrı başlık altında inceleyebiliriz. Bunlar; Özel Yasalarla Kurulan ve Ayrı Bir Tüzel Kişiliğe Sahip Olan İşletmeler, Belediye Bütçesi İçinde Yer Alan İşletmeler, Belediye Bütçesi Dışında Yer Alan Katma Bütçeli İşletmelerdir.

2.2.1.1. Özel Yasalarla Kurulan ve Ayrı Bir Tüzel Kişiliğe Sahip Olan İşletmeler: Belediye işletmelerinin bir kısmı özel yasalarla kurulmuş olup, ayrı bir tüzel kişiliğe sahiptirler. 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 15'nci maddesinin 3, 16, 61 ve 19'uncu maddenin 1, 4 ve 5'nci bentleri özel yasalarla kurulan işletmelerle ilgili hükümleri içermektedir.

Sırasıyla, 2560 (Bu Kanun 23.11.1981 gün ve 17523 sayılı RG'de yayımlanmıştır), 4325 (Bu kanun 26.12.1942 gün ve 5290 sayılı RG'de yayımlanmıştır) 4483 (Bu kanun 24.07.1943 gün ve 5464 sayılı RG'de yayımlanmıştır), 1580 Sayılı Kanunla kurulan ve ortak özellikleri Büyükşehir Belediyelerine bağlı olmak olan su ve

kanalizasyon idareleri, şehir içi ulaşım, havagazı teşebbüsleri (İETT, EGO ve ESHOT vb.) doğrudan doğruya kurulup işletilmektedir ve ayrı tüzel kişiliğe sahiptirler.

2.2.1.2. Belediye Bütçesi İçinde Yer Alan İşletmeler : Belediye İşletmelerinin bir kısmı da kendi mevzuatı çerçevesinde kurulmuştur ve ayrı bir tüzel kişiliğe sahip değildirler. 1580 Sayılı Kanununun 15'nci ve 19'uncu maddelerine göre belediyelere verilen görevlerin yerine getirilmesi için kurulan bu işletmelere örnek olarak soğuk hava deposu işletmek, kum ve çakıl işletmeciliği, sebze-meyve hali işletmek (1580/15 nci madde 58'nci bent) mezbaha açmak, (1580/15'nci madde 6 ve 40'ncü bent) belediye fırınları yapmak, un fabrikaları işletmek, gıda ve bakkaliye türü işletmek, otopark işletmeciliği yapmak vs. verilebilir. Nüfusu 100.000'in altında olan küçük ve orta büyüklükteki belediyelerin kurdukları ticari ve sınai işletmelerde bu yönetim biçimi seçilmektedir. İşletmelerin gelirleri ile yönetim ve işletme gelirleri de diğer belediye gelirleri ve giderleri gibi belediye bütçesinde yer almaktadır.

2.2.1.3. Belediye Bütçesi Dışında Yer Alan Katma Bütçeli İşletmeler: Belediye Bütçe ve Muhasebe Usulü Tüzüğü'nün 89'ncü maddesi hükümleri çerçevesinde belediye bütçesi dışında ayrı bir bütçe ve idare tesisi ile belediye meclisi kararı sonucu kurulan işletmeler yarı özerk ve katma bütçelidir. Katma bütçelerin şekli, düzenlenmesi, kabulü ve onaylanması belediye bütçesinin tabi olduğu esas ve usullere göre yapılır. Belediye dışında, fakat belediyeye bağlı ayrı bütçeleri ve yönetimleri olan müesseseler hizmetin kaliteli, etkili ve verimli gerçekleşmesini sağlayan kuruluşlardır. Personele fazla mesai ve ikramiye uygulamaları yapılarak, personelin özlük hakları iyileştirilebilmektedir. Bunlar Sayıştay denetimine tabidir. Belediyelerce kurulan işletmelerin ve tanzim satış mağazalarının Sayıştay denetimine tabi olduğu 04.11.1991 tarih ve 4708/1 sayılı Sayıştay Genel Kurulu kararıyla açıklığa kavuşturulmuştur.

Kurulma nedenleri ve sağladıkları avantajlar şöyle sıralanabilir:

1. Doğal yerel kamu tekellerinin; su, elektrik, gaz, ulaşım vd. yerel işletmelerin kurulması gereği;

2. Temel ihtiyaç maddelerinin düşük fiyatlarla yerel tüketicilere sağlanması (ekmek, kömür, kreş, tanzim satış mağazaları, hastaneler, düğün ve nikah salonları vd.)
3. Yerel kalkınma girişimlerine öncülük gereği;
4. Yerel yönetimlere vergi dışı ek gelir sağlanması (otoparklar, rant tesisleri (iőhanları- oteller) maden suları, yerel yönetimleri finanse edecek vergi dışı gelirlerin elde edilmesi anlamında)
5. İşletme yöneticisine inisiyatif tanıma ve fırsat verme sonucu etkili-verimli yönetim yaratma fırsatından yararlanma;
6. Denetimlerinin istenilen etkinlikte yapılabilmesi;
7. Belediye birimlerinin müdahaleci yönetimlerine karşılık, yarı özerk ve belediye başkanı ve meclis üyelerinin müdahalesinden büyük lde uzak katma btçeli yönetim olanağını sağlamasının yanında belediye meclis üyelerinin ve baőkanın tartıőtıėı ve onayladığı işletme btçesi ile iş programına sahip ıkılmayı sağlaması.

Yerel yönetim işletmelerinin faaliyet alanları başlıca dört başlık altında gruplanabilir:

a. Yerel Kamu Tekeli Hizmetleri : Elektrik, su, kanalizasyon, doğal gaz, terminal, ulaşım vb.

b. Piyasa Düzenleme Amaçlılar : Ekmek, kömür vb. tanzim satış, pazar yerleri, toplu taşıma, vb.

c. Sosyal ve Kültürel Amaçlılar : Hastaneler, sağlık ocakları, kreşler, spor tesisleri, sanat galerileri, aőevleri, düğün salonu işletmeleri, tiyatrolar, yöresel iş kollarının desteklenmesi (halı, dokuma, gıda gibi) vb.

d. Gelir Sağlama Amaçlılar : Kaplıcalar, turistik işletmeler, gıda sanayi, beton direk, mıcır çakıl, asfalt tesisleri, rant tesisleri, gazinolar, maden suyu işletmesi, akaryakıt istasyonları, otoparklar, vb.

2.2.2. Belediye Şirketleri

Yerel yönetimler ve bunların bağlı kuruluşları, Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre anonim veya limitet şirket biçiminde yeniden yapılanmaya yönelmişlerdir. Daha önce belediye örgütü tarafından yürütülmekte olan bazı hizmetler, özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösteren şirketlerin yönetimine geçmiştir.

2.2.2.1. Şirketlerin Belediye Yönetimi ile İlişkileri

İstanbul'da, iştiraklerin bağlantıları, Büyükşehir Belediye Başkanlığına bağlı Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı ile sağlanmaktadır. Ankara'da Metropol İmar'ın ilçe belediyeleri ile teması yönetim kurulundaki temsilcileri ile, diğerleri BEL-KO kanalı ile sağlanmaktadır. Bursa'da, İştiraklerin yönetim kurullarında belediye personeli ve belediye başkanları görev alarak bağlantı sağlanmaktadır. İştiraklerde atamalar Türk Ticaret Yasası esasları içinde şirket genel kurullarınca yapılmaktadır. İzmir'de Büyükşehir Belediye Başkanı şirketlerin yönetim kurulu üyelerinin atanmasında belediyeyi temsilen yetkilidir. İştiraklerin bir kısmı sermaye şirketleridir. Genel kurullarında Ticaret Yasası hükümlerine göre yönetim kurulu üyeleri seçilmektedir (Erdumlu, 1993, s.71).

2.2.2.2. Kurumsal Yapılanma ve Çalışma Usulleri

1998 yıl sonu itibariyle, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı verilerine göre, yerel yönetimler tarafından kurulmuş ya da yerel yönetimlerin ortağı oldukları 680 şirket vardır. Belediye şirketleri, 1980'li yıllarda belediye hizmetlerinin özelleştirilmesinde bir yöntem olarak değerlendirilmiştir. Bu tarihlerde sendikalar, bu kuruluşlara karşı istihdam koşulları ve sendikalaşma bakımından olumsuz etkiler yarattıkları yönünde eleştiriler yöneltmişlerdir. 1990'lı yıllarda eleştirenlere, özel sektör de katılmıştır. Özel

sektör temsilcisi kuruluşlar, bu şirketlere, piyasada rekabeti önledikleri gerekçesi ile karşı çıkmışlardır.

Şirketlerde belediye hisselerinin genelde %50'nin üzerinde olması nedeniyle, gündemde olan KİT'lerin özelleştirilmesinden esinlenilerek belediye hizmetlerinin de özelleştirilmesi tartışılmakta, bundan hareketle bu şirketlerin günlük konuşma dilinde Belediye İktisadi Teşekkülleri (BİT) olarak adlandırıldığı görülmektedir. Belediyelerin payının %50'nin üzerinde olması durumunda, gerek yönetim gerekse sermaye açısından bu şirketler özel hukuk tüzel kişisi olarak görünmesine rağmen kamusal yönü ağır basmaktadır.

2.2.2.3. Yasal Dayanak

Belediyelerin şirket kurmalarına ya da kurulmuş bulunan şirketlere katılmalarına imkan veren mevzuat hükümlerini incelediğimizde önümüze şu mevzuat hükümleri çıkmaktadır (DPT, 2001, s.87-88).

Anayasanın 127/1 maddesine göre, Mahalli İdareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir.

6762 Sayılı Türk Ticaret Kanununun 18'nci maddesine göre, ticaret şirketleriyle, gayesine varmak için ticari bir işletme işleten dernekler ve kendi kuruluş kanunları gereğince hususi hukuk hükümleri dairesinde idare edilmek veya ticari şekilde işletilmek üzere devlet, vilayet, belediye gibi amme hükmi şahısları tarafından kurulan teşekkül ve müesseseler dahi tacir sayılırlar. Devlet, vilayet ve belediye gibi amme hükmi şahısları ile umumi menfaate hadim cemiyetler (kamu yararına çalışan dernekler) bir ticari işletmeyi ister doğrudan doğruya, ister amme hukuku hükümlerine göre idare edilen ve işletilen bir hükmi şahıs eliyle işletsinler, kendileri tacir sayılamazlar.

1580 sayılı Belediye Kanununun 1'nci maddesine göre, belediyeler, sakinlerinin yasal, ortak ve uygar gereksinimlerini düzenlemek ve yanıtlamakla yükümlü tüzel

kişiliğe sahip kuruluşlardır. 1580 sayılı Belediye Kanununun 19'uncu maddesinin 1'nci fıkrasında, "Belediye idareleri kanunun kendilerine tahmil ettiği vazife ve hizmetleri ifa ettikten sonra belde sakinlerinin müşterek ve medeni ihtiyaçlarını tesviye edecek her türlü teşebbüsünü icra ederler"denilmektedir. 1580 sayılı Belediye Kanununun 19'uncu maddesinin 5'nci fıkrasında, "Belediye hudutları dahilinde muayyen mıntıklar arasında yolcu nakil vasıtası olarak otobüs, omnibüs, otokar, tünel, trolley, füniküler işletmek ve mezbahalarda kesilen etleri belediye meclisince tayin ve Dahiliye Vekaletince tasdik edilecek ücret mukabilinde satış yerlerine nakletmek münhasıran belediyelerin hakkıdır. Bunların, belediyelerin de iştirak edecekleri şirketler vasıtasıyla yapılması ve işletilmesi veya icara verilmesi veyahut imtiyazın devri İçişleri Bakanlığının kararına bağlıdır. Belediyeler dilerse inhisarı tazammun etmemek şartıyla bunların işletilmesine ruhsat dahi verebilir." hükmü ile belediyelerin katılacakları şirketler vasıtasıyla hangi hizmetleri yürütebilecekleri açıkça belirtilmiştir. Keza, 5656 sayılı kanunla 1580 sayılı kanuna eklenen Ek 2'nci maddesinin 2'nci fıkrasında, "Belediye meclisleri lüzum ve ihtiyaç gördükleri takdirde belediye meskenleri yapmak ve bu meskenleri belde sakinlerine kiraya vermek veya satmak işlerini mecburi belediye hizmetleri arasına koyabilirler. Belediyeler bu maksadı sağlamak üzere bütçelerinde gerekli paraları ayırmak suretiyle döner sermaye tesisine ve kurulmuş veya kurulacak yapı ortaklıklarına katılmaya yetkilidirler. "Hükmü ile belediyelerin, amacı sadece mesken üretmek olan ortaklıklara katılabilmelerine imkan verilmiştir.

Ancak, belediyeler bu iki amaç dışında 1580 sayılı Kanununun 19'uncu maddesinin 1'nci fıkrasındaki, "Belediye idareleri kanunun kendilerine tahmil ettiği vazife ve hizmetleri ifa ettikten sonra belde sakinlerinin müşterek ve medeni ihtiyaçlarını tesviye edecek her türlü teşebbüsünü icra ederler."Hükmünü geniş yorumlayarak hemen her konuda şirket kurmuşlardır. Gerçi bu hükümden belediyelerin yolcu taşıma ve mezbahada kesilen etlerin satış merkezlerine nakli ile, amacı belediye meskenleri üretmek olan şirketler dışında da şirket kurabilecekleri sonucu çıkarılsa da, kurulacak bu tür şirketler için de kesin sınırlamalar getirilmiştir. Buna göre, belediyeler ancak 1580 sayılı yasada sayılan mecburi hizmetlerini tamamladıktan sonra, ihtiyari hizmetlerin yürütülmesi için şirketler kurabileceklerdir.

İçişleri Bakanlığı bu uygulamayı sınırlamak amacıyla biri 7.7.1994 tarih ve 612 sayılı, diğeri ise 4.8.1994 tarih ve 716 sayılı iki genelge yayınlamıştır. Söz konusu genelgelerde, şirket amacının, belediyenin görevleri ve belde halkının yerel ve medeni ihtiyaçları ile uyumlu olması kurulacak ya da iştirak edilecek şirkette bir belediyeye ait sermaye payının % 25'den, birden çok belediyenin ortaklığı söz konusu ise sermaye payının % 40'dan fazla olmaması, zarar etmiş şirketlere iştirak edilmemesi ve bunların sermaye artırımına katılmaması gerektiği ifade edilmiştir.

Böylece bu iki genelge ile, belirtilen kayıt ve şartlara uygun şirket kurma taleplerinin valilikçe İçişleri Bakanlığı'na iletilmesi ve izin alınması esasa bağlanmıştır. Uygulamalar bu yönde devam ederken, 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununun 26'ncı maddesinin son fıkrası ile (Bu Kanun 27.11.1994 gün ve 22124 sayılı RG'de yayımlanmıştır); "Belediyeler ve diğeri mahalli idareler ile bunların kurdukları birlikler tarafından ticari amaçla faaliyette bulunmak üzere ticari kuruluşlar kurulması, mevcut veya kurulacak şirketlere sermaye katılımında bulunulması Bakanlar Kurulu'nun iznine tabi" kılındığından, İçişleri Bakanlığınca daha önce yayımlanan 7.7.1994 tarih ve 612 sayılı, 4.8.1994 tarih ve 716 sayılı genelgeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Dolayısıyla belediyelerin hangi konuda olursa olsun şirket kurabilmeleri İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü kanalıyla Bakanlar Kurulu'nun iznine bağlanmıştır.

2.2.2.4. Kuruluş Gerekçesi

Belediye Şirketlerinin Kuruluş gerekçeleri Belediye İktisadi Teşebbüslerinin Kuruluş gerekçeleri ile aynı olması ve II. Kısım A bendinde anlatılmış olması nedeni ile gereksiz tekrardan kaçınmak amacıyla bu bölümde ayrıca anlatılmamıştır.

2.3. İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak ve İştirakler Daire Başkanlığı'na bağlı 18 Belediye İktisadi Teşebbüsü bulunmaktadır:

1. AĞAÇ A.Ş. (İstanbul Ağaç ve Peyzaj San. ve Tic. A.Ş.)
2. BELBİM A.Ş. (İstanbul Belediyeler Bilgi İşlem San. ve Tic. A.Ş)
3. BELPET A.Ş. (Akaryakıt ve Müşakları Tic. A.Ş)
4. BELTUR A.Ş. (Büyük İstanbul Turizm ve Sağlık Yatırımları İşletme ve Tic. A.Ş.)
5. BİMTAŞ A.Ş. (Boğaziçi Peyzaj İnşaat Müşavirlik Teknik Hizmetler Ağaç Sanayi ve Tic.A.Ş.)
6. HALK EKMEK A.Ş. (İstanbul Halk Ekmek Un ve Unlu Maddeler Gıda San. ve Tic. A.Ş.)
7. HAMİDİYE A.Ş. (Hamidiye Kaynak Suları San ve Tic. A.Ş.)
8. İDO A.Ş. (İstanbul Deniz Otobüsleri A.Ş.)
9. İGDAŞ A.Ş. (İstanbul Gaz Dağıtım San.ve Tic A.Ş.)
10. İSBAK A.Ş. (İstanbul Belediyeler Bakım San ve Tic A.Ş.)
11. İSFALT A.Ş. (İstanbul Asfalt Fabrikaları San ve Tic A.Ş.)

12. İSTAÇ A.Ş.(İstanbul Çevre Koruma ve Atık Maddeleri Değerlendirme San. ve Tic. A.Ş.)
13. İSTON A.Ş. (İstanbul Beton Elemanları ve Hazır Beton Fabrikaları San.ve Tic. A.Ş.)
14. KİPTAŞ A.Ş. (İstanbul Konut İmar Plan San.ve Tic.A.Ş.)
15. KÜLTÜR A.Ş. (İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Tic. A.Ş.)
16. SAĞLIK A.Ş. (İstanbul Sağlık Yatırımları ve İşletmeciliği Sanayii ve Tic. A.Ş.)
17. SPOR A.Ş. (İstanbul Spor Etkinlikleri ve İşletmeciliği San. ve Tic.A.Ş.)
18. ULAŞIM A.Ş. (İstanbul Ulaşım San. ve Tic. A.Ş.)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yönetimi tamamen kendisine ait olan yukarıdaki kuruluşları dışında sermayesine katılımda bulunduğu altı şirket ve ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesine ait olup faaliyetleri geçtiğimiz yıllarda sona erdirilen ve halen tasfiye halinde bulunan iki şirket daha bulunmaktadır.

2.3.1. AĞAÇ A.Ş (İstanbul Ağaç ve Peyzaj San. ve Tic.A.Ş.)

1 Ocak 1998 tarihinde kurulan Ağaç A.Ş., 25.08.1997 tarihinde sahiplerinin hisselerini İstanbul Büyükşehir Belediyesine hibe etmeleri sonucu belediye iştiraki haline gelmiştir. Sermayesi 1.500.000.000.000.-TL'dir.Çalışan personel sayısı 111 kişidir.

Kuruluş Amacı: İstanbul'un yeşil alanlarının artırılması için ağaç ve süs bitkileri yetiştirmek, ithal ve ihraç etmek, çevre düzenlenmesi ve peyzaj çalışmaları yapmaktır.

İşletme faaliyetleri ise şöyledir :

1. Fidanlık kurma çalışmaları,
2. Park, bahçe ve peyzaj projeleri hazırlama, uygulama çalışmaları,
3. Şehir ormanları oluşturma çalışmaları,
4. Dere yatakları ve su havzalarının ağaçlandırılması ve erozyon kontrolü için etüt yapma, proje hazırlama ve uygulama çalışmaları,
5. Tarihi koruların iyileştirilmesi için gençleştirme ve bakım projeleri hazırlama çalışmaları,
6. Sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde, toplumun ağaç ve yeşil sevgisini canlı tutmak için hatıra ormanları kurulması çalışmaları,
7. İstanbul halkının fidan ihtiyacını karşılamak üzere kurulan "ALO FİDAN" hattı yoluyla fidan kampanyaları düzenleme çalışmaları,
8. İstanbul'un varoşlarında Hazineye ait arazilerde, hem gecekondulaşmayı önlemek, hem de gelecek kuşaklara yeni yeşil alanlar kazandırmak için belediye ormanları kurulması çalışmaları,
9. İstanbul'un cadde ve sokaklarındaki mevcut yeşil alanların bakım çalışmalarıdır.

Ağaç A.Ş. sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı şöyledir:

Tablo –1

Ağaç A.Ş. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar ve Oran Dağılımı

Ortağın Ünvanı	Pay Tutarı (T.L.)	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	650.000.000.000	43
İSKİ	600.000.000.000	40
İSFALT A.Ş.	150.000.000.000	10
ULAŞIM A.Ş.	50.000.000.000	3
İGDAŞ A.Ş.	50.000.000.000	3
TOPLAM	1.500.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

2.3 2. BELBİM A.Ş. (İstanbul Belediyeler Bilgi İşlem San. ve Tic. A.Ş.)

1987 yılında kurulan BELBİM A.Ş'nin sermayesi 1.000.000.000.000 TL'dir . Çalışan personel sayısı 552 kişidir.

Kuruluş Amacı:Her türlü bilgi işlem konularında, üretim ve ticaret hizmetlerinde bulunmak üzere proje, bilgi işlem, harita planlama, elektronik, elektro mekanik gibi alanlarda İstanbul Büyük Şehir Belediyesi ve iştiraklerine, diğer kamusal ve özel kurumlara hizmet vermek; bilgi işlem ve ilgili konularda üretim, ticaret ve hizmet yapmak, yaptırmak, tesis kurmak ve kurdurmak, donanım ve yazılım sistemleri geliştirmek, her türlü bilgisayar sisteminin bakımını yapmak ve yaptırmaktır.

İşletme Faaliyetleri :

1. Akıllı bilet (AKBİL) sisteminin geliştirilmesi ve başta İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve iştirakleri olmak üzere çeşitli kurum ve kuruluşlarda uygulanması (Metro, tramvay ve belediye otobüslerinde kağıt bilet yerine AKBİL kullanımının sağlanması ve ayrıca bu sistemin kurumların personel kontrol sisteminde ve otopark otomasyonlarında kullanımının aygınlştırılması).
2. İstanbul Büyükşehir Belediyesi için İstanbul metropoliten alanında 1/1000 ve 1/5000 ölçekli sayısal fotogramatik harita üretimi projesi.
3. İSKİ sorumluluk sahası içinde yaklaşık 7000 km²'lik alanda arazi çalışmaları ve harita üretimi; Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, DSİ Genel Müdürlüğü sayısal fotogramatik harita üretimi; kısaca PDKS olarak adlandırılan Personel Devam Kontrol Sistemi ile toplam 80 noktada 44.120 personel tarafından kullanılan personel giriş ve çıkışını kontrol etmek ve güvenliği sağlamak ile ilgili projeler; belediyeler, belediyelere bağlı kuruluşlar ve özel sektöre her türlü reklam panoları, folyo kesim, afiş, çıkarma, yönlendirme levhaları çalışmaları.
4. Teknik donanımı ile yazılımının Belbim A.Ş. tarafından yapıldığı "hava kirliliği ölçüm araçları" ile İstanbul' un on bir ayrı noktasında insandan bağımsız olarak ölçüm yapılması, böylece İstanbul Büyükşehir Belediyesine İstanbul Kirlilik Haritası çıkartılması hususunda teknik destek verilmesi; şirketin bünyesinde kurulu matbaa ile başta belediyeler olmak üzere, kamu sektörü ve özel sektöre matbaa ve kırtasiye hizmeti verilmesi; kurduğu "Medya Takip Merkezi" ile ulusal baskı yapan tüm gazete ve dergilerde çıkan haberlerin abonelerine düzgün olarak ulaştırılması ve aboneleri adına arşivleme ve analiz hizmetinin sunulması.

Belbim A.Ş. Sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı şöyledir:

Tablo – 2

Belbim A.Ş. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar ve Oran Dağılımı

Ortağın Ünvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	323.909.000.000	32,39
İETT	269.814.000.000	26,98
İSKİ	370.329.000.000	37,03
İSBAK A.Ş.	180.000.000	0,01
İGDAŞ A.Ş.	35.768.000.000	3,57
TOPLAM	1.000.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

2.3.3. BELPET A.Ş. (Akaryakıt ve Müşakları Ticaret A.Ş.)

16 Ağustos 1962’de kurulan BELBET A.Ş.’nin sermayesi 311.600.000.000 TL’dir. Toplam personel sayısı ise otuzdur.

Kuruluş Amacı: Belediyeler ve diğer kamu kuruluşları başta olmak üzere akaryakıt ve madenî yağ talebinde bulunan müşterilere, ana dağıtım şirketlerinden (Petrol Ofisi, Turcas Petrol, OPET gibi) satın alınan emtianın pazarlanması; mülkiyeti BELPET'e ait olan veya İstanbul Büyükşehir Belediyesinden ya da diğer gerçek veya tüzel kişilerden kiralanmış gayrimenkuller üzerinde akaryakıt satış ve servis istasyonunu kurarak bunları bizzat işletmek veya işletmeler vasıtasıyla işletilmesini sağlamak; İstanbul Büyükşehir Belediyesinden veya diğer gerçek yada tüzel kişilerden satın alınacak veya kiralanacak gayrimenkuller üzerinde otopark işletmeciliği yapmak veya üçüncü kişiler aracılığıyla yapılmasını sağlamaktır.

İşletme Faaliyetleri :

1. Halen Kadıköy, Harem, Tophane, Baltalimanı ve Yenikapı'da bulunan akaryakıt istasyonu ile otoparkların işletilmesi,
2. İstanbul'daki ilçe belediyeleri, İBB ve şirketleri, İSKİ-İETT gibi belediye kuruluşları, üniversiteler gibi devlet kuruluşları ve diğer gerçek veya tüzel kişilerden oluşan müşterilerinin akaryakıt ve madenî yağ ihtiyaçlarının karşılanması.
3. Sahip olunan akaryakıt istasyonlarının tümünün modernize edilmesi, modernizasyonu yapıldıktan sonra bazılarının satışının yapılarak özelleştirilmesi.

Bel-Pet A.Ş. sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı şöyledir:

Tablo- 3

Bel-Pet A.Ş. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar ve Oran Dağılımı

Ortağın Ünvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	155.800.000.000	50
İDO A.Ş.	77.900.000.000	25
İSFALT A.Ş.	77.900.000.000	25
TOPLAM	311.600.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

2.3.4. BELTUR A.Ş. (Büyük İstanbul Turizm ve Sağlık Yatırımları İşletme ve Tic. A.Ş.)

1996 tarihinde kurulan BELTUR A.Ş. nin sermayesi 1.500.000.000.000 TL.dir. Çalışan personel sayısı ise 190 kişidir.

Kuruluş Amacı : Her türlü otel, motel, hotel, her sınıf restoran, tatil köyü ve benzeri turizm tesislerini inşa etmek, devralmak, kiralamak, satın almak ve işletmek; yataklı, yataksız tedavi kurumu ve hastane, prevantoryum sanatoryum, teşhis ve tedavi klinikleri, tıbbi tahlil laboratuvarı, dispanser vs. işletmek, satın almak, kiralamaktır.

İşletme Faaliyetleri :

Yukarıdaki geniş kuruluş amacına rağmen Beltur A.Ş., şu anda faaliyetlerini tarihî köşkların işletmeciliği ile sınırlandırmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1982 yılında yaptığı bir protokol ile Turing kurumuna devrettiği tarihî köşkların işletme hakkını, 1992 yılında ek kullanım hakkı ile uzatmıştır. 1995 yılında bu ek kullanım hakkının bitimiyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi, protokolü yenilemeyeceğini belirtmiş ve Turing' in köşkları boşaltmasını istemiş Beltur A.Ş. İstanbul Büyükşehir Belediyesinin devralıp restore ettiği tarihi kasır ve köşkları kiralarak işletmeye başlamıştır.

İşletmesi yapılan tarihi mekanlar ve diğer hizmet mekanları olarak Hidiv Kasrı (1904), Malta Köşkü (1870), Çadır Köşkü (1870), Sarı Köşk (1871), Pembe Köşk (1871), Küçük Çamlıca Köşkları ve Paşa Limanı tesisleri sayılabilir.

İstanbul halkının hizmetine sunulan bu tarihi kasır ve köşkları ayda ortalama 30.000 kişi ziyaret etmekte ve Osmanlı mutfağının çeşitli örnekleri sunulmaktadır.

Şirket sermayesinin dağılımı ve ortakların payları şu şekildedir:

Tablo- 4

Beltur A.Ş. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar ve Oran Dağılımı

Ortağın Ünvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	1.496.250.000.000	99,5
İSTON A.Ş.	750.000.000	0,1
KİPTAŞ A.Ş.	1,500,000,000	0,2
HAMİDİYE A.Ş.	750.000.000	0,1
KÜLTÜR A.Ş.	750.000.000	0,1
TOPLAM	1.500.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

2.3.5. BİMTAŞ A.Ş. (Boğaziçi Peyzaj İnşaat Müş. Teknik Hiz. Ağaç Sanayi ve Ticaret A.Ş.)

1997 Yılında kurulan BİMTAŞ A.Ş. nin sermayesi 700.000.000.000 TL. dir. Çalışan personel sayısı 276 kişidir.

Kuruluş Amacı: Planlı ve sağlıklı kentleşmenin gerçekleştirilmesi, ucuz ve sağlıklı konut yapımı amacı ile toplu konut konularında projelendirme ve taahhütte bulunmak; şehir plancılığı ve kentleşmenin getirdiği her türlü konuda etüt projelendirme, müşavirlik taahhüt hizmetlerini doğrudan veya dolaylı olarak vermek; sağlıklı kentleşme ile ülkenin sosyo-ekonomik gelişimine yararlı olacak yatırımları gerçekleştirmek; planlı ve sağlıklı kentleşmenin gereği olarak, gelecek kuşaklar için yeşil ve temiz çevre düzenlenmesine önem vererek ağaç, çiçek ve süs bitkiciliği hizmetleri ile güzel, temiz ve sağlıklı bir çevre oluşturmaktır.

Bimtaş A.ř. sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı Őyledir:

Tablo – 5

Bimtaş A.ř. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar ve Oran Dağılımı

Ortağın nvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	493.500.000.000	70,50
İSKİ	199.982.000.000	28,57
HAMİDİYE A.ř.	5.028.000.000	0,72
İSTANBUL TİCARET BORSASI	1.400.000.000	0,20
OTAK İNŐ.MİM.MH. A.ř.	63.000.000	0,006
BASMACI PAZ.İTH.SAN.TİC.LTD.	27.000.000	0,004
TOPLAM	700.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

İşletme Faaliyetleri:

1. Ağağ, çiçek ve süs bitkiciliği hizmetleri Müşavirlik Hizmetleri: Her türlü Şehir planlaması, avan projeleri, her lęekte imar planları, master plan programı, fizibilite yapımı, danışmanlık etüt, araştırma, plan, proje, modern teknolojik gelişmelerden yararlanarak çevre sağlığı standartlarının arıtma tesislerine ilişkin yeni inşaat metotlarının araştırılması vb. konularda danışmanlık yapılmaktadır.

2. Mühendislik Hizmetleri: Arazi kullanımı, arsa imarı, haritacılık,toplu yerleşim planları, bulvar, anayol, cadde, sokak, meydan vb. tanzimi trafik düzenlenmesi, ulaşım

planlama, altyapı, içme suyu şebekeleri ve arıtılması, endüstriyel atıkların toplanması, arıtılması, toplu konut vb. konularda planlama ve projelendirme hizmetleri vermek, şirketin faaliyet alanları arasında yer almaktadır.

3. Mütahhithlik Hizmetleri: Onanmış plan ve projelerin uygulamaya konulabilmesi için ihale şartnameleri hazırlamak, ihale etmek, ihalelere girmek, taahhütlerde bulunmak, proje ve ihale bedelleri üzerinden belli yüzdeleri (proje kalite kontrol, mühendislik) hizmetleri yapmak, inşaatların denetim ve yönetimini yapmak, istihkaklarını hazırlamak, ödemeleri izlemek, taahhüt edilen inşaatları yapmak.

4. İşletmecilik Hizmetleri: İnşaatların geçici ve kesin kabullerini yapmak, bakım ve işletme talimatlarını hazırlamak, personel eğitimini sağlamak ve gerektiğinde tüm bu işleri taahhüt etmek.

5. Ticari Hizmetler: Şirketin konusuna giren hizmet ve mallarla ilgili ticari faaliyetlerde bulunmak ve bunlarla ilgili yurtiçi ve yurtdışındaki şirketlerle ortaklık ve işbirliği yapmakta; Bimtaş A.Ş., İSKİ için 186 adet mühendis istihdam ederek mühendislik hizmetleri vermektedir. 17 Ağustos 1999 depreminden dolayı, beton mukavemeti, kolon ve kirişlerdeki etriye donanımının tespitini yapmak üzere İstanbul genelindeki talepleri karşılayabilmek için oluşturulan dört ekibe ilaveten iki adet taşeron firma ile birlikte, 1200 binanın durumları tetkik edilerek hazırlanan raporlar vatandaşlara ulaştırılmıştır.

1999 yılında, Belediye yatırımları yürüten 57 müteahhit firmanın yaptığı işler asfalt ve toprak zemin laboratuvarlarında kontrol ve test edilerek raporlandırılmıştır. Kemerburgaz Hasdal Katı Atık Dolgu Alan gazından enerji elde edilmesi işinin kontrolörlük, müşavirlik ve mühendislik işleri ihale ile Bimtaş A.Ş. tarafından alınmıştır.

2.3.6. HALK EKMEK A.Ş. (İstanbul Halk Ekmek Un ve Unlu Maddeleri Gıda San. ve Tic. A.Ş.)

1978 Yılında kurulan Halk Ekmek A.Ş. nin sermayesi 10.000.000.000.000 TL. dir. Personel sayılı 564 kişidir.

Kuruluş Amacı: İstanbul halkının düzenli, ucuz ve kaliteli ekmek ile un ve undan mamul her türlü yiyecek maddeleri ihtiyacını karşılamak üzere üretim yapmak, dağıtmak ve dağıtım için gerekli üniteleri tesis etmek; özellikle dar gelirli İstanbullulara en temel gıda maddesi olan ekmeği ucuz ve sağlıklı olarak sunmak ve ekmek fiyatlarının belirlenmesinde düzenleyici rol oynamaktır.

İşletme Faaliyetleri :

Yukarıdaki amaç doğrultusunda, başta normal ekmek olmak üzere diğer un mamullerinin üretimini yapan Halk Ekmek A.Ş., başlangıçtan itibaren İstanbul halkına en temel gıda maddesi olan ekmeği ucuz ve sağlıklı bir şekilde sunmakta, fiyatların belirlenmesinde düzenleyici rol oynamaktadır. Üretimi yapılan ekmek çeşitleri; normal ekmek, kepekli ekmek, tuzsuz ekmek, tost ekmeği, hamburger ekmeği, sandviç ekmeği, köy ekmeği, özel diyet nişasta ekmeği, yulaf ekmeği, kepekli yulaf ekmeği, sebzeli ekmek, patates ekmeği, soyalı ekmek, çavdar ekmeği, esmer tahıl ekmeği, ayçiçek ekmeği, mısır ekmeği, yedi tahıl ekmeğidir.

Halk Ekmek A.Ş. sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı şöyledir:

Tablo – 6

Halk Ekmek A.Ş. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar ve Oran Dağılımı

Ortağın Ünvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	9.994.881.335.000	99,94881
YALOVA BELEDİYESİ	4.166.000.000	0,04166
ŞİLE BELEDİYESİ	63.300.000	0,00063
SİLİVRİ BELEDİYESİ	3.165.000	0,00003
HAMİDİYE A.Ş.	886.200.000	0,00886
TOPLAM	10.000.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

2.3.7. HAMİDİYE A.Ş. (Hamidiye Kaynak Suları Sanayi ve Tic. A.Ş.)

1979 Yılında kurulan HAMİDİYE A.Ş. nin sermayesi 1.500.000.000.000.TL. dir. Personel sayısı 376 kişidir.

Kuruluş Amacı: Oldukça eski bir tarihe sahip olan Hamidiye Kaynak Suları 26 Mayıs 1902 tarihinde II. Abdülhamit tarafından kurulmuştur. Zamanında İstanbullular 145 adet çeşmeden Hamidiye suyu içiyorlardı. Günümüzde halen 17 çeşmeden Hamidiye suyu içilmektedir. 20 Mart 1979' da İstanbul Belediyesi'nin bir iştiraki olarak faaliyetine başlamıştır.

Hamidiye A.Ş. nin amacı, mevcut kaynak suyunun halka sağlıklı bir şekilde pazarlanması ve yeni su kaynaklarını araştırılması, İstanbul'da şebeke isale hattı bulunmayan yerlere İSKİ adına şehir şebeke suyu dağıtımının yapılması, su istasyonları ile halka doğrudan sağlıklı ve ucuz içme suyunun ulaştırılması hizmetlerini yapmaktır.

İşletme Faaliyetleri:

1. İstanbul halkına temiz ve sağlıklı içme suyunu, 100'ün üzerinde bayisi ile ulaştırma faaliyeti.
2. Hamidiye A.Ş.'nin kendi bünyesinde yer alan laboratuvarı ile suyun sağlık şartlarına uygunluğunun sürekli denetlenmesi.
3. Apartman depolarını dezenfekte hizmeti, İSKİ ile ortaklaşa yürütülen bir çalışmayla İstanbul'daki apartmanların su depolarının temizlenmesi hizmeti sunulmaktadır. İSKİ ile yapılan çalışmalarda kontrol edilen depoların %90'lık bölümünün sağlık şartları açısından son derece sakıncalı olduğu tespit edilmiştir.
4. İstanbul'un şehir suyu şebekesi bulunmayan yerleşim bölgelerine veya şebeke bulunduğu halde yeterli su alamayan yerleşim bölgeleri ile yeterli su alamayan okul,

hastane, kamu kumulusu, askeri tesis gibi yerlere sıhhi şartlara uygun modern tanker filosuyla Şebeke suyu dağıtım hizmeti verilmekte, bu hizmet karŐılıđında herhangi bir ücret alınmamaktadır.

Hamidiye A.Ő. sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı Őoyledir:

Tablo – 7

Hamidiye A.Ő. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar ve Oran Dağılımı

Ortağın nvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	825.303.000.000	55,02
İDO A.Ő.	793.500.000	0,05
İGDAŞ A.Ő.	367.200.000	0,02
İSKİ	673.163.400.000	44,88
İSTON A.Ő.	372.900.000	0,02
TOPLAM	1.500.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İŞtirakler Daire
Başkanlığı

2.3.8. İDO A.Ő. (İstanbul Deniz Otobüsleri Sanayi ve Ticaret .A.Ő.)

1987 yılında kurulan İDO A.Ő. nin sermayesi 20.000.000.000.000 TL. dir.
Personel sayısı 550 kişidir.

Kuruluş Amacı: Coğrafi konumu itibariyle deniz ulaŐımına müsait bir yapıya sahip olan İstanbul'da kent işi ulaşımın bir bölümünü deniz yoluna aktarmak; İstanbul'un deniz ulaŐımına ve trafik orunun çözümüne katkıda bulunmak; deniz yolu ile yolcu taşımacılığının yanı sıra deniz otobüsleri terminallerine bağlı kara yolcu trafiğinin ađdaŐ koşullarda gerçekleşmesini sağlayıcı her çeşit yan hizmetleri yapmak; kentlerin ulaşım planlarını düzenlemek, aÇık ve kapalı otopark yerleri ile üst geçitler inşa etmek, yolcu ve yk terminalleri yapmak ve işletmek; her türlü aracın bakım ve onarımını

yapmak amacıyla tesisler kurmak; toplu taşımacılıkla ilgili duraklar , yer altı ve yer üstü terminalleri bina etmektir.

İstanbul'da kent içi ulaşımın bir bölümünü deniz yoluna aktarmak isteyen İstanbul Büyükşehir Belediyesi, ilk adım olarak 16.04.1987 tarihinde İstanbul Ulaşım ve Ticaret A.Ş. adı altında bir iştirak kurmuş daha sonra ana sözleşmede yapılan bir değişiklikle söz konusu şirket, İstanbul Deniz Otobüsleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. adını almıştır.

İşletme Faaliyetleri :

İDO A.Ş. 20 deniz otobüsü, 4 feribotu ve 30 terminali yılda yaklaşık 10 milyon yolcu kapasitesi ile Türkiye'de ve dünyada hızlı deniz taşımacılığının sayılı işletmeleri arasına girmiştir.İstanbul'da günlük deniz ulaşımının %8'ini karşılamaktadır. Her gün 1 milyon kişinin kıtalar arası geçiş yaptığı İstanbul'da 380.000 kişi deniz yolunu kullanmaktadır. İDO A.Ş. günde ortalama 30.000 yolcu taşımaktadır.

İDO A.Ş. sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı şöyledir:

Tablo-8

İDO A.Ş. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar ve Oran Dağılımı

Ortağın Ünvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	18.879.404.000.000	94,397
İETT	1.120.000.000.000	5,592
HAMİDİYE A.Ş.	200.000.000	0,005
İSTON A.Ş.	356.000.000	0,004
İSBAK A.Ş.	40.000.000	0,001
TOPLAM	20.000.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

2.3.9. İSBAK A.Ş. (İstanbul Belediyeler Bakım Sanayi ve Ticaret A.Ş).

1986 yılında kurulan İSBAK A.Ş. nin sermayesi 2.010.000.000.000 TL. dir.
Personel sayısı 352 kişidir.

Kuruluş Amacı: İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerinin makine, teçhizat, yedek parça gibi her türlü ihtiyacını satın almak, ithal etmek, imal etmek, araç bakım ve onarımını gerçekleştirmektir.

İşletme Faaliyetleri :

1. İSBAK A.Ş., İstanbul Büyükşehir Belediyesi, ilçe belediyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının makine araç ve gereçlerinin bakım ve onarımını yapmak için, 17 yedek parça bayisi ile hizmet etmektedir. Şirket yılda ortalama 11.000 aracın bakım ve onarımını yapmaktadır.

2. İSBAK A.Ş. makine, teçhizat, yedek parça konusunda verdiği hizmetlere ek olarak trafik sinyalizasyon sistemleri imalatı ve montajında çok geniş bir faaliyet alanına sahiptir. İstanbul ve diğer belediyeler ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının ve aynı zamanda özel sektörün ihtiyaç duyduğu merkezî (kontrollü) trafik sinyalizasyon sistemlerinin üretilmesi, trafik etüd ve sinyalizasyon çalışmalarının yapılması, trafik kontrol cihazlarının imali, sinyalizasyon eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi, proje analizi ve fizibilite çalışmaları ile trafik ve sistem mühendisliği hizmetlerinin kamu yararına sunulması da İSBAK'ın faaliyet alanına girmektedir.

Başta İstanbul olmak üzere bir çok ilimizde kent içi trafik sinyalizasyon hizmetini gerçekleştiren İSBAK A.Ş. nin bu konuda sunduğu hizmetler şunlardır: Merkezî trafik sinyalizasyon sistemleri; yaya- kavşak kontrol cihazları; vektör 1 .0 merkezi trafik sinyalizasyon sistemi; akıllı kavşak kontrol cihazları; kavşak imalatı, bakım ve onarımı; ulaşım ve trafik etüd çalışmaları; trafik mühendisliği ve danışmanlık hizmetleri; üst yapı donatıları (sinyal direkleri, üniteler, flaşör) imalat ve satışı.

İSBAK A.Ş.'nin muhtelif yerlere sunduğu ulaşım kontrol merkezi hizmetleri şu şekildedir:

İstanbul; 160 Kavşak Cihazı

Trabzon; 32 Kavşak Cihazı

Eskişehir; 64 Kavşak Cihazı

İstanbul; 670 Kavşak Cihazı (Ulaşım Kontrol Merkezi haricinde)

İSBAK A.Ş. sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı şöyledir:

Tablo-9

İSBAK A.Ş. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar Ve Oran Dağılımı

Ortağın Ünvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	1.996.680.000.000	99,337
İSKİ	1.890.000.000	0,094
İETT	1.185.000.000	0,059
ADALAR BELEDİYESİ	765.000.000	0,038
BAKIRKÖY BELEDİYESİ	1.890.000.000	0,094
BEŞİKTAŞ BELEDİYESİ	90.000.000	0,004
BEYKOZ BELEDİYESİ	240.000.000	0,012
BEYOĞLU BELEDİYESİ	285.000.000	0,014
EYÜP BELEDİYESİ	75.000.000	0,004
FATİH BELEDİYESİ	225.000.000	0,011
GAZİ OSMAN PAŞA BELEDİYESİ	1.215.000.000	0,060
KARTAL BELEDİYESİ	240.000.000	0,012
SARIYER BELEDİYESİ	3.015.000.000	0,150
ŞİŞLİ BELEDİYESİ	180.000.000	0,009
ÜSKÜDAR BELEDİYESİ	1.935.000.000	0,096
ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ	90.000.000	0,004
TOPLAM	2.010.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

2.3.10. İSFALT A.Ş. (İstanbul Asfalt Fabrikaları Sanayi ve Ticaret A.Ş.)

1986 yılında kurulan İSFALT A.Ş. nin sermayesi 600.000.000.000 TL. dir. Personel sayısı 366 kişidir.

Kuruluş Amacı: Büyük Şehir belediye sisteminde İstanbul halkına ve lüzumu halinde civar belediyelere düzenli bir hizmet verebilmek için gerekli asfalt üretimim yapmak, asfalt üretimiyle ilgili her türlü tesisi kurmaktır.

İşletme Faaliyetleri:

Daha önce sadece asfalt üreten İSFALT A.Ş., faaliyet alanını sürekli genişletmektedir. Bir yandan ürettiği asfaltı sermekte diğer yandan da artan üretim kapasitesini değerlendirmek için özel kişi ve kuruluşlara asfalt satışı ve serimi hizmeti vermektedir. Yukarıdaki amaçlar çerçevesinde;

1. Her türlü asfalt üretimi, serimi, sathi kaplama uygulamaları, asfalt emülsiyon üretimi,
2. Yol projeleri, alt yapı üstyapı inşaatları, üstyapı dizaynı, teknik danışmanlık, teknik eğitim hizmetleri, zemin etütleri ve laboratuar hizmetleri,
3. İstanbul'un ağaçlandırılması çalışmalarına büyük katkılar sağlanması,
4. Belediyelerin asfalt serim taleplerini karşılamak; özel kişi ve kuruluşlardan gelen asfalt talebini karşılamak ve asfalt serim hizmeti sunmak; yol projeleri, zemin etütleri ve komple yol inşaatı yapmak,
5. Yalnızca İstanbul belediyelerine değil, Türkiye'nin tüm belediyeleri için yol ve asfalt konularında danışmanlık hizmetleri vermek; seyyar plantle Türkiye'nin bütün belediyelerine asfalt üretim ve serim hizmetleri götürmektir.

İSFALT A.Ş. sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı şöyledir:

Tablo – 10

İSFALT A.Ş. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar ve Oran Dağılımı

Ortağın Ünvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	588.340.000.000	98,0560
İETT	6.000.000.000	1,0000
ADALAR BELEDİYESİ	828.000.000	0,1380
BAKIRKÖY BELEDİYESİ	828.000.000	0,0316
BEŞİKTAŞ BELEDİYESİ	190.000.000	0,0316
BEYKOZ BELEDİYESİ	190.000.000	0,0316
BEYOĞLU BELEDİYESİ	190.000.000	0,0316
EYÜP BELEDİYESİ	190.000.000	0,0316
FATİH BELEDİYESİ	190.000.000	0,0316
GAZİ OSMAN PAŞA BELEDİYESİ	828.000.000	0,1380
KARTAL BELEDİYESİ	190.000.000	0,0316
SARIYER BELEDİYESİ	828.000.000	0,1380
ŞİŞLİ BELEDİYESİ	190.000.000	0,0316
ÜSKÜDAR BELEDİYESİ	828.000.000	0,1380
ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ	190.000.000	0,0316
TOPLAM	600.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

**2.3.11. İSTAÇ A.Ş. (İstanbul Çevre Koruma ve Atık Maddeleri
Değerlendirme San. ve Tic. A.Ş.)**

1994 yılında kurulan İSTAÇ A.Ş. nin sermayesi 4.350.000.000.000 TL. dir. Personel sayısı 462 kişidir.

Kuruluş Amacı: Evsel atıkların düzenli olarak depolanması ve bertarafı, tıbbî atıkların taşınması ve yakılması; çevre sağlığı için her türlü ağaç, fidan ve çiçek temini, bunların dikimi, bakımı; amaçlar için gerekli tesisin kurulması ve işletilmesidir.

İşletme Faaliyetleri:

1. İSTAÇ A.Ş, 1995 Ekim ayında Katı Atık Projesi'ni uygulamaya geçirdi. İstanbul Büyükşehir Belediyesinin yürütmekte olduğu Katı Atık Projesi kapsamında; çöp aktarma istasyonları, düzenli depo sahaları, kompost tesisi, geri kazanım tesisleri, tıbbî atıkların toplanması, çöp sızıntı sularının arıtılması, tıbbi atık yakma sistemi ve katı atık yönetimiyle ilgili diğer tesisler yer almaktadır. Proje kapsamında bulunan aktarma istasyonlarının işletilmesiyle, düzenli depolama alanlarının inşası ve işletilmesi İSTAÇ A.Ş. tarafından yürütülmektedir.

2. İstanbul'da uzun süre çöpler denize dökülmüştür. Daha sonra ise Levent - Sanayi Mahallesi, Seyrantepe, Ümraniye, Mustafa Kemal Mahallesi gibi şehre yakın yerlere dökülmüştür. Bu bölgelerin gecekondularla dolması üzerine çöp döküm alanı olarak Habipler, Ümraniye - Hekimbaşı, Yakacık, Feriköy ve son olarak da Kemerburgaz - Hasdal kullanılmıştır.

3. İstanbul'da tıbbî atıkların taşınması ve nihai bertarafı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi adına İSTAÇ A.Ş. tarafından yürütülmektedir. Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde 20 yatak ve üzeri kapasitedeki 198 sağlık kuruluşundan (16 tonu Avrupa, 7.5 tonu da Anadolu yakasındaki sağlık kuruluşlarından olmak üzere) günde 24 ton civarında tıbbî atık toplanmaktadır.

4. 1997 yılından itibaren İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin ağaç dikim faaliyetlerini İSTAÇ A.Ş. gerçekleştirmeye başlamıştır. Aynı yıl 200.000 ağaç dikimi hedeflenmiş, gerçekleştirilen rakam ise 270.000 olmuştur. 1998 yılında 1 milyon ; 1999 yılında yine 1 milyon ağaç dikilerek üç yılda İstanbul'a toplam 2.3 milyon ağaç kazandırılmıştır.

İSTAÇ A.Ş. sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı şöyledir:

Tablo – 11
İSTAÇ A.Ş. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar ve Oran Dağılımı

Ortağın Ünvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	4.257.968.500.000	97,8844
İETT	73.466.500.000	1,6890
İGDAŞ A.Ş.	150.000.000	0,0034
İDO A.Ş.	915.000.000	0,0210
BEL.PET A.Ş.	17.500.000.000	0,4022
TOPLAM	600.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

2.3.12. İSTON A.Ş (İstanbul Beton Elemanları ve Hazır Beton Fabrikaları Sanayi ve Ticaret A.Ş.)

1986 yılında kurulan İSTON A.Ş. nin sermayesi 3.000.000.000.000 TL. dir. Personel sayısı 358 kişidir.

Kuruluş Amacı: Beton elemanları, kent mobilyaları, hazır beton üretimi, hafif panellerden prefabrik konut ve sanayi tipi prefabrik yapı elemanları üretimi, müşavirlik, mühendislik, ve çevre hizmetleri, sigortacılık, ahşap üretim ithalatı ve ihracı

yapmaktır.1980 yılında İstanbul Belediyesine bağlı Asfalt ve Beton Fabrikaları Müdürlüğü bünyesinde İstanbul'un asfalt alt ve üst yapı elemanları ve hazır beton ihtiyacını karşılamak üzere "Fabrika şefliği" olarak hizmet veren şirket, 21.11.1986 tarihinde İSTON A.Ş. olarak kurulmuş, 1987 Haziran ayında fiilen faaliyetine başlamıştır. 1989 yılında inşaat taahhüt işlerine başlayan İSTON A.Ş. 27.03.1997 tarihinde ana sözleşmesinde yapılan değişiklikle faaliyet konularını genişleterek müşavirlik ve kontrollük, mühendislik hizmetleri, çevre hizmetleri, sigortacılık, ahşap üretim ithalatı ve ihracı gibi konuları da faaliyet kapsamına almıştır.

İşletme Faaliyetleri:

İSTON A.Ş. yukarıdaki amaç çerçevesinde beton elemanları üretmesinin yanı sıra daha verimli çalışabilmek amacıyla her türlü araç-gereçleri sağlamak üzere üretimini yapmak, alım -satım, tamir- bakım ve imal işlemlerinin daha ucuz ve kaliteli sağlanması için gerekli üniteleri kurmak suretiyle faaliyetlerini sürdürmektedir.

İSTON A.Ş. dört ayrı fabrikasında üretim gerçekleştirmektedir. Küçükköy fabrikasında parke taşları, kent mobilyaları, beton ve betonarme borular, proje, müşavirlik ve inşaat hizmetleri, Kaynarca fabrikasında beton ve betonarme borular ve prefabrik panel üretimi, Bayrampaşa'da hazır beton, el imalatı olan duvar panelleri, sınır elemanları, yol bordürleri, Tuzla fabrikasında beton ve betonarme borular, parke taşları ve bordürler, şehir mobilyaları, sanayi tipi ve konut üretiminde kullanılan panel prefabrik elemanlar üretilmektedir.

Ürünleri: Beton ve betonarme borular, baca ve bağlantı elemanları, parke taşları ve bordur çeşitleri, kent mobilyaları (çiçeklik, banklar, oturma grupları, sınır elemanları, otobüs durakları, ahşap kamelyalar vs.) prefabrik yapı elemanları, hafif beton panellerden oluşan prefabrik konutlar, ahşap konutlar, beton konutlar, hazır beton ve beton elemanlarıdır.

İSTON A.Ş. yılda ortalama 12.000 m³ kalite kontrol laboratuvarı destekli hazır beton üretmektedir. 1999 yılında 424.389 m² parke taşı, 238.436 m bordur üretilmiştir.

İSTON A.Ş. Sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı şöyledir:

Tablo – 12

İSTON A.Ş. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar ve Oran Dağılımı

Ortağın Ünvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	2.071.350.000.000	69,045
İETT	9.000.000.000	0,300
İSKİ	901.050.000.000	30,035
ADALAR BELEDİYESİ	1.500.000.000	0,050
BAKIRKÖY BELEDİYESİ	1.500.000.000	0,050
BEŞİKTAŞ BELEDİYESİ	90.000.000	0,003
BEYKOZ BELEDİYESİ	855.000.000	0,029
BEYOĞLU BELEDİYESİ	705.000.000	0,024
EYÜP BELEDİYESİ	255.000.000	0,009
FATİH BELEDİYESİ	150.000.000	0,005
GAZİ OSMAN PAŞA BELEDİYESİ	3.000.000.000	0,100
KARTAL BELEDİYESİ	300.000.000	0,010
SARIYER BELEDİYESİ	8.550.000.000	0,285
ŞİŞLİ BELEDİYESİ	150.000.000	0,005
ÜSKÜDAR BELEDİYESİ	1.500.000.000	0,050
ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ	45.000.000	0,002
TOPLAM	3.000.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

2.3.13. KIPTAŞ A.Ş. (İstanbul Konut İmar Plan Sanayi ve Ticaret A.Ş.)

1995 yılında kurulan KIPTAŞ A.Ş. nin sermayesi 11.000.000.000. TL. dir. Personel sayısı 210 kişidir.

Kuruluş Amacı: İstanbul'un gelişme stratejisini belirlemek, kontrol altında tutabilmek hedefi doğrultusunda kaçak yapılaşma, gecekondulaşma ve çarpık şehirleşmenin önlenmesi için alternatif ve modern yerleşim birimlerinin hızlı ve ucuz bir şekilde üretilmesi, ileri ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de konut ve yerleşim politikalarının ve üretim olgusunun mahalli küreler tarafından yürütülmesi gerekliliği imajının yaratılması, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma bölgelerinde (altyapı, çevre, eğitim, kültür ve ticaret mekanlarından yoksun) oturan insanların, planlı yerleşim bölgelerine çekilerek psikolojik ortam bozukluklarından arındırılması, sosyal ortam bozukluklarından arındırılması ekonomiye kazandırılması, hızlı ve ucuz bir şekilde üretilen konutların maliyeti üzerinden halka arz edilmesiyle kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmaya yönelmenin önlenmesi, gerekli konut stokunun oluşturulması ile birlikte, gecekondulaşma bölgelerinin ıslahına girişmek ve kendi içinde dönen sistemle, gecekondulaşma bölgelerinin modern yerleşim birimlerine ve yeşil alanlara dönüştürülmesidir.

İşletme Faaliyetleri:

1987 yılında yabancı sermaye ortaklığı ile şehir planı, çevre planı, imar planı ve mimari projeler yapmak üzere İMAR WEİDLEPAN ismiyle kurulan şirket 1995 yılında yeniden teşekkül ettirilerek KIPTAŞ (İstanbul Konut İmar Plan Sanayi ve Ticaret A.Ş.) ismini almıştır. KIPTAŞ A.Ş. 775 sayılı Gecekondulaşma Kanunu (Bu kanun 30.07.1966 gün ve 12362 sayılı RG'de yayımlanmıştır), 2975 sayılı Toplu Konut Kanunu ve 1580 sayılı Belediye Kanunu çerçevesinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile yapılan protokol çerçevesinde belediyenin toplu konut faaliyetlerini yürütmekte; bu sıralanan amaçlar doğrultusunda, Büyükşehir Belediyesi tarafından ihdas edilen alternatif yerleşim alanlarında toplu konut projelerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu nedenle ana sözleşmesinde de belirtildiği üzere, faaliyet alanları şu ana başlıklardan oluşmaktadır:

1. Müşavirlik hizmetleri,
2. Mühendislik hizmetleri,
3. Müteahhitlik hizmetleri,
4. İşletmecilik hizmetleri,
5. Ticari hizmetler,

KİPTAŞ A.Ş. Sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı şöyledir:

Tablo – 13

KİPTAŞ A.Ş. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar ve Oran Dağılımı

Ortağın Ünvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	10.970.000.000.000	99,7273
İSTON A.Ş.	152.500.000	0,0014
BEL-PET A.Ş.	15.000.000.000	0,1364
İSTAÇ A.Ş.	2.847.500.000	0,1091
İSFALT A.Ş.	12.000.000.000	0,0258
TOPLAM	11.000.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

2.3.14. KÜLTÜR A.Ş. (İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A.Ş.)

1989 yılında kurulan KÜLTÜR A.Ş. nin sermayesi 1.300.000.000.000 TL. dir. Personel sayısı 489 kişidir.

Kuruluş Amacı: Bir İstanbul Büyükşehir Belediyesi iştiraki olan KÜLTÜR A.Ş.'nin amacı, İstanbul'un bir kültür başkenti olduğunu göz önünde bulundurarak, çok sesliliğe , sivil ve demokratik katılıma dayalı bir kültür ortamının sağlanması için kültür ve sanat alanında hizmetler sunmak, yatırımlar yapmak ve etkinlikler düzenlemektir.

İşletme Faaliyetleri:

Kültür A.Ş. düzenlediği kültürel etkinliklerin hacmini her geçen gün artırarak uluslararası nitelikteki organizasyonlara ev sahipliği yapmıştır. Etkinlikler, Cemal Reşit Rey Konser Salonu, Tarık Zafer Tunaya Konser Salonu, Muammer Karaca Tiyatrosu, Yerebatan Sarnıcı gibi şirket tarafından işletilen mekanlarda gerçekleştirilmektedir. KÜLTÜR A.Ş. nin düzenlediği kültürel etkinlik programları şu başlıklar altında toplanmıştır:

1. Periyodik etkinlikler
2. Sergiler, gösteriler, özel gösteriler
3. Uluslararası özel etkinlikler
4. Anma günleri
5. Özel film gösterileri/ Mini festivaller
6. Kültür sanat bülteni
7. Yerebatan Sarnıcı Konserleri
8. Yarışmalar

Kültür A.Ş. çeşitli zamanlarda İstanbul Büyük Şehir Belediyesi adına da bazı organizasyonlar gerçekleştirmektedir. Bunlardan bazıları :

1. Uluslararası Fetih Sempozyumu
2. Uluslararası İslam Düşüncesi Konferansı
3. Doğudan - Batıdan Konferanslar Dizisi

4. Kosova Kültür Günleri
5. Fetih Haftası Etkinlikleri
6. İstanbul 2010 Kent Zirvesi
7. K.K.T.C. Kültür Günleri
8. İstanbul Şurası Toplantıları
9. İstanbul ve Deprem Konferansı

KÜLTÜR A.Ş. nin bünyesinde ayrıca "Kara Mizah Merkezi", "İstanbul Araştırmaları Merkezi", "Sosyal Araştırmalar Merkezi", "Gösteri Sanatları Merkezi", "Kültür Etkinlikleri Merkezi" gibi çeşitli faaliyet kollarına ait birimler oluşturulmuştur.

KÜLTÜR A.Ş. sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı şoyledir:

Tablo – 14

KÜLTÜR A.Ş. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar ve Oran Dağılımı

Ortağın nvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	1.298.299.000.000	99,87
HALK EKMEK A.Ş.	867.000.000	0,07
KARTAL HALK EKMEK	87.000.000	0,01
İSBAK A.Ş.	140.000.000	0,01
İSFALT A.Ş.	607.000.000	0,05
TOPLAM	1.300.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

2.3.15. SAĞLIK A.Ş (İstanbul Sağlık Yatırımları ve İşletmeciliği Sanayi ve Ticaret A.Ş.)

1998 yılında kurulan SAĞLIK A.Ş. nin sermayesi 100.000.000.000 TL. dir.
Personel sayısı 22 kişidir.

Kuruluş Amacı: İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin çok yakın zamanda kurulmuş bir şirketi olan SAĞLIK A.Ş. nin kuruluş amaçları; insan, hayvan, ve bitki sağlığını korumaya yönelik her nevi muayenehane, huzurevi, klinik, sağlık merkezi, doğum evi, jimnastik salonu, çocuk kreşi, fizyoterapi salonu, hastane, röntgen, ultrasonografi, bilgisayarlı tomografi laboratuvarları kurmak ve işletmek; müstahzar, itriyat, tıbbi, kimyevi madde ve malzeme alım satımı, ithal ve ihracını yapmak; veterinerlik hizmetleri sunmak, şirketin doktor ve sağlık personelinin mesleki bilgi ve tecrübelerini arttırmak için konferanslar düzenlemek; yurtiçi ve yurtdışı seminerlere göndermek ve bu seminerlere katılmaktır.

İşletme Faaliyetleri:

1. İlk olarak TÖREM (Tophane Özürlüler Rehabilitasyon ve Eğitim Merkezi) hizmete açılmış ve faaliyetlerine devam etmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesine ait olan Tuzla İçmeler- Tuzla Şifa, Pendik, Bağcılar ve Kağıthane hastahanelerine işlev kazandırılmasına çalışılmıştır.

2. Sağlık Bakanlığı'ndan alınmış olan hastanelerin (Haseki - Zeynep Kamil - Kuledibi- Zührevi Hastalıklar Hastaneleri) Büyükşehir Belediyesinin öngöreceği doğrultuda faaliyetlerde bulunması amaçlanmıştır.

SAĞLIK A.Ş. sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı şöyledir:

Tablo – 15

SAĞLIK A.Ş. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar Ve Oran Dağılımı

Ortağın Ünvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	200.000.000.000	20,00
ULAŞIM A.Ş.	200.000.000.000	20,00
İGDAŞ A.Ş.	200.000.000.000	20,00
İSFALT A.Ş.	200.000.000.000	20,00
BEL-PET A.Ş.	100.000.000.000	10,00
İSTAÇ A.Ş.	100.000.000.000	10,00
TOPLAM	1.000.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

2.3.16. SPOR A.Ş. (İstanbul Spor Etkinlikleri ve İşletmeciliği Sanayi ve Ticaret A.Ş.)

1989 yılında kurulan SPOR A.Ş. nin sermayesi 1.000.000.000.000 TL. dir.
Personel sayısı 229 kişidir.

Kuruluş Amacı: İstanbul halkının fizik ve ruh sağlığını güçlendirmek, yeteneklerini geliştirmek için her türlü spor tesislerinden yararlanmasını ve spor etkinliklerine katılımını sağlamak, bunu için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek, işletmektir.

İşletme Faaliyetleri:

1. Beden eğitimi, jimnastik ve her çeşit spor faaliyetleri için gerekli olan her türlü açık kapalı saha, salon ve benzeri spor tesisleri, spor okulları yapar , yaptırır, işletir, işlettirir.

2. Yurt içi ve yurtdışı organizasyonlarla sporun yurt içinde, dostluk ve evrensellik yönünü güçlendirecek etkinliklerde bulunur, ödüllü ve ödüksüz yarışmalarla başarılı sporcu ve çalıştırıcılarını özendirir, destekler ve korunmalarını sağlar.

3. Beden eğitimi, jimnastik gibi diğer spor alanlarında teknik bilgiyi ve ilgiyi arttıracak yayınlar yapar, bu amaçlarla ilgili kurslar, seminerler düzenler.

4. Kıtalar Arası Avrasya Maratonu; “Sevgi, dostluk ve barış için” sloganıyla düzenlenen Maraton Türk sporundaki en büyük organizasyonlarından biridir. 1999 yılında Maraton'a 2000 kişi halk koşusuna da 75.000 kişi katılmıştır.

5. Fetih Şenlikleri, Atletizm Koşusu, Belediye Başkanlığı Futbol Turnuvası, Oxford-Cambridge- Boğaziçi Üniversitesi Kürek Yarışları, Konsolosluklar Arası Futbol Turnuvası, Medya Kupası Futbol Turnuvası, Motosiklet Drag Şampiyonası şeklindeki organizasyonlarda bulunmak.

SPOR A.Ş. sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı şöyledir:

Tablo –16

SPOR A.Ş. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar ve Oran Dağılımı

Ortağın Ünvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	996.800.000.000	99,68
İSFALT A.Ş.	2.000.000.000	0,20
İSBAK A.Ş.	400.000.000	0,04
HALK EKMEK A.Ş.	400.000.000	0,04
KARTAL HALK EKMEK	400.000.000	0,04
TOPLAM	1.000.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

2.3.17. ULAŞIM A.Ş (İstanbul Ulaşım Sanayi ve Ticaret A.Ş.)

1988 Yılında kurulan ULAŞIM A.Ş. nin sermayesi 1.000.000.000.000 TL. dir.
Personel sayısı 3050 kişidir.

Kuruluş Amacı: İstanbul'un trafik problemi ve çevre kirliliğinin çözümüne katkı sağlamak; raylı sistem işletmeciliği ve kent içinde her türlü ulaşım faaliyetinde bulunarak İstanbul ulaşımını rahatlatmaktır.

İşletme Faaliyetleri:

1. Ulaşım A.Ş. raylı sistemin yaygınlaşması, yaygınlaştırılması ve sistemin etkin bir şekilde işletilmesi ile trafik problemi ve çevre kirliliğinin çözümüne katkı sağlamaktadır.Ulaşım A.Ş. bugün, Aksaray- Otogar- Yenibosna güzergahında (18km) hafif metro ve Eminönü - Aksaray- Topkapı- Zeytinburnu güzergahında (11 km) tramvay hattının işletmeciliğini yapmakta bu hatlarda günde ortalama 300-350 bin yolcu taşımaktadır.

2. ULAŞIM A.Ş. İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı bir şirket olarak İstanbul Metrosu Projesinde de koordinasyon hizmeti vermektedir. 16 Eylül 2000 tarihinde hizmete alınan ve 631 milyon USD'lik bir yatırım tutarı olan Taksim- 4. Levent Metrosunun (8km) tek yönde saatte 70.000 kişi kapasitesi olacaktır.

3. Ulaşım A.Ş. metro ve tramvay işletmeciliğinin yanı sıra, metro araçlarının satın alma maliyetlerini düşürmek amacıyla, yerli üretim imkanlarını arttırmış ve %60'ı yerli olan prototip bir tramvay aracının üretimi 1999 yılında tamamlanmıştır.

ULAŞIM A.Ş. sermayesinin ortaklara göre miktar ve oran olarak dağılımı şöyledir:

Tablo – 17

ULAŞIM A.Ş. Sermayesinin Ortaklara Göre Miktar ve Oran Dağılımı

Ortağın Ünvanı	Pay Tutarı	Pay Oranı (%)
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	9.974.300.000.000	99,7430
İETT	15.000.000.000	0,1500
İDO A.Ş.	5.600.000.000	0,0560
İSBK A.Ş.	3.900.000.000	0,0390
İST.EĞT.KÜL.TUR.HİZ. A.Ş.	1.200.000.000	0,0120
TOPLAM	10.000.000.000.000	100

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kaynak Geliştirme ve İştirakler Daire Başkanlığı

2.3.18. İGDAŞ (İstanbul Gaz Dağıtım San. ve Tic. A.Ş) :

Bu konu üçüncü kesimde ayrıntılı olarak ele alınacağından bu kısımda incelenmemiştir.

**BÖLÜM 3 : BELEDİYE İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNİN BAŞLICA
SORUNLARI VE ZARAR EDİŞ NEDENLERİ**

Bu bölümde Belediye İktisadi Teşebbüslerinin başlıca sorunları ele alınacaktır. Ayrıca zarar ediş nedenlerine ilişkin tespitlerimiz de bu bölümde bulunmaktadır.

3.1. SORUNLAR

Belediye İktisadi Teşebbüslerinin sorununu üç başlık altında inceleyebiliriz. Bunlar sırasıyla; istihdam sorunu, örgütlenme, yönetim sorunu ve denetim sorunudur.

3.1.1. İstihdam Sorunu

Belediye İktisadi Teşebbüslerinin önemli sorunlarından birisi istihdam sorunudur. Çeşitli nedenlerle (siyasal), belediyeye destek vermiş olan seçmenlerin baskısı bu işlemlerdeki istihdam edilen personel sayısındaki artış personel giderlerinin toplam giderler içindeki payını hiç kuşkusuz ki arttıracaktır. Bu da teşebbüsler için fayda/maliyet analizi yönünden rasyonelliği azaltacaktır.

3.1.2. Örgütlenme ve Yönetim Sorunu

Belediye İktisadi Teşebbüslerinin örgütlenme ve yönetim sorununu birkaç açıdan ele alabiliriz. Bunlar :

1. Bu kuruluşlarda uygulanan ücret sistemindeki dengesizliklerin yetişmiş olan yöneticileri özel kesime kaydırıldığını ve yine zaman içinde politik tercihlerle alınan çok sayıda personelin de istihdam sorununa yol açtığını ifade edebiliriz.
2. Bu işletmelerin ihtiyaç duyduğu yönetici miktarı, vasfı, çalıştırılma yöntemleri bir takım tüzük ve yönetmeliklerle belirlenmiş olup bu düzenlemedeki değişikliğin hızla değişen koşullara uyduramaması nedeniyle, şirketlerin örgütsel anlamdaki esnekliği olumsuz etkilenmektedir. Bu durum da, daha esnek bir yapıya sahip özel kesimin aksine, şirketlerin verimlilik ve karlılıklarını olumsuz etkilemektedir.
3. Belediye iktisadî teşebbüslerinde yönetim ile sahip olunan sermaye arasındaki ilişki, özel sermaye ortaklıklarından farklılık göstermektedir. Özel sermaye işletmelerinde yönetim kurulu üyeleri ortaklık sermayesine sahip olmakla birlikte yerel yönetim

katılımlı şirketlerde yönetim kurulu ve yönetim komitesi gibi organların üyeleri memur statüsünde bulunmaktadır.

4. İş bölümü, yetki-sorumluluk dağılımı ve bunu gösteren örgüt şemaları ve el kitaplarının bulunmaması, danışma ve uzmanlığa gereken saygının gösterilmemesi, aşırı bürokrasi gibi sorunlar da bu tür işletmelerin zayıf ve aksayan yönleridir.

3.1.3. Denetim Sorunu

Belediye İşletmelerinin faaliyetleri sonucunda meydana gelen ürün, hizmet, gelir, gider, amaç, kar v.b. sonuçların plan ve programlara, ya da belirlenmiş hedeflere uygun olup olmadığı denetim sonucunda ortaya çıkabilecektir. Ancak denetimin sağlıklı olarak gerçekleştirilmesinin bazı şartları vardır ki bunların belediye işletmelerinde yerine getirilmemesi yada eksik olarak yapılması denetimin etkinliğini azaltacaktır. Bunlar:

1. Hizmet ya da üretimde gerekli standartlaşmaya gidilmemesi
2. Aşağıdan yukarıya bilgi akımını düzenli, devamlı ve yeterli olmaması.
3. Standartları belirleyen, uygulayan ve kontrol edenler arasında henüz doyurucu bir yönetsel ve beşeri ilişkiler düzenlenmemiş olması (Tosun, 1990, s.659)

3.2. BELEDİYE ŞİRKETLERİNİN ZARAR EDİŞ NEDENLERİ

Türkiye’de KİT’lerin içinde bulunduğu sorunların bir benzerini de belediye şirketleri yaşamaktadır. Yukarıda BİT’lerin karşı karşıya olduğu sorunlar içerisinde bahsi geçen istihdam sorunu, örgütlenme ve yönetim sorunu, denetim sorunu yanında, yüksek maliyetle ve aşırı derecede borçlanma, ham madde kaynaklarına yakınlık, pazarlama ve benzeri konularda piyasa ekonomisi gereklerine uymama gibi nedenler de

şirketlerin zararına yol açmıştır. Bu çerçevede belediye şirketlerinin zarar ediş ve kaynak israfı nedenlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Şirketlerde, belediye hisselerinin genelde %50'nin üzerinde olması nedeniyle yönetim kurulu, başkan ve üyelerinin, konularında uzmanlaşmamış, genelde belediye çalışanlarından oluşması,
2. Siyasî nedenlerle istihdam politikası belirlenmesi,
3. Şirketlerin kuruluşunda yer seçimi, rekabet, pazarlama ve yetenekli eleman temini gibi serbest piyasa ekonomisinin gereklerinin yerine getirilmeyişi,
4. Plansız ve hesapsız harcama sonucunda şirketlerin aşırı borç altında zarar etmeleri,
5. Hem merkezî idarenin hem de iç bünyedeki denetimin sağlıklı yapılmaması,
6. İşletme sermayesi kıtlığı ve yenileme yatırımlarının yapılmaması,
7. Belediyeye ait yasal yoldan yapılamayan harcamaların şirket bütçesinden yapılması,
8. Şirketlerin, rasyonel olmayan sektörlerde faaliyet sürdürmesi.

Bu sorunlar, belediye şirketlerini iktisadî ve ticarî anlayışın dışına iterek zarar etmeleri yanında kaynakların israf edilmesi neticesini doğurmaktadır.

BÖLÜM 4. BELEDİYE HİZMETLERİNDE ÖZELLEŞTİRME

Bu bölümde özelleştirme düşüncesinin oluşumu ve gelişimi, özelleştirme düşüncesinin doğmasına yol açan gerekçeler, özelleştirme biçimleri ve şirketlerin özelleştirme konuları ele alınacaktır.

4.1. ÖZELLEŞTİRME DÜŞÜNCESİ

1970'lerden itibaren çeşitli ülkelerde, kamu hizmetlerindeki verim ve etkinliği artırmak için, yeni politika arayıőlarına giriőildiđi dikkati çekmektedir. Çünkü klasik idare, yapı ve işlev bakımından çok geniőlediđinden, verimsiz ve yavaş iőlemekte; yeni görevleri yerine getirmekte yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden, devletin iktisadî ve sosyal hayattaki rolünün yeniden tanımlanması ve dolayısıyla kamu kesiminin küçültülmesi konusu gündeme gelmektedir. Buna bağlı olarak, klasik hizmet yöntemlerinin deđiőtirilmesi ya da çeşitlendirilmesi yönünde politikalar ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde, rasyonel işletmecilik esaslarının uygulanmasına; alternatif üretim ve dağıtım yöntemlerinin kullanılmasına ağırlık verilmiştir. Tabiatıyla bu politika ve uygulamalar, piyasa sistemine doğru ilginin artması sonucunu dođurmuőtur.

Özelleştirme konusundaki İngiliz Hükümetinin başarılı uygulamaları tüm Avrupa ülkelerini etkilemiőtir.

Ülkemizde ise, bu genel eğilime paralel olarak, 1980'den sonra, kamu hizmetleri alanında önemli politika deđiőiklikleri görülmüştür. Bu değişiklikler, hem kamu hizmetinin içeriğinde, hem de yürütülüő biçimindedir. Kamu hizmetlerinin, kamu kurumları tarafından yürütülmesi esası, kısmen deđiőtirilerek, bu konuda özel kesimden yararlanılması yoluna gidilmiőtir. Ayrıca, kamu kurumlarında geleneksel hizmet anlayıőının yerini, özel sektörün işletmecilik yöntemleri almaya başlamıştır.

Merkezî idare bünyesinde görülen bu politika deđiőiklikleri, mahallî idareleri ve özellikle belediyeleri de etkilemiőtir. Kentleşme ve sanayileşme ile birlikte, halkının artan ihtiyaçlarına verimli ve etkin bir Şekilde cevap verebilme sorumluluğu, belediyeleri, yeni kaynaklarla hizmet üretim yöntemleri bulmaya yöneltmiő ve hatta zorlamıőtır. Çünkü mevcut imkanlar, geometrik bir Şekilde artan ihtiyaçları karşılamaya yetmemektedir. Mevcut kaynakların ve hizmet üretim yöntemlerinin yetersizliği, nitelikli personel sorunu, vesayet denetiminden kurtulma gibi etkenler, belediyeleri bazı lanlarda "özelleőtirmeye" sevk etmiőti. Özelleştirme, küçük ve orta boy belediyelerden

daha çok büyük şehir belediyelerinde yoğunluk kazanmıştır. Belediyelerde özelleştirme, kamu iktisadî teşebbüslerinden farklı bir nitelik göstermektedir. Çünkü belediyeler, yerel nitelikte hizmet yürüttükleri için, KİT'ler gibi büyük yapılı ve birikmiş sorunları olan işletmelere sahip değildir.

4.2. ÖZELLEŞTİRME GEREKÇELERİ

Özelleştirme, iktisadî, malî ve siyasî gerekçelere dayanılarak savunulmaktadır. Özelleştirmenin düşünce sistemi şu esaslara dayanmaktadır.

1. Birden fazla üreticinin yer aldığı piyasa şartlarında işletmeler, tekellerin olduğu duruma göre daha verimli çalışacaklardır. Rekabet şartlarından dolayı, kamu hizmetlerinin maliyetleri düşecek, böylece kamu kaynaklarını başka alanlara kaydırmak yada vergilerin oranlarını indirmek mümkün hale gelebilecektir.
2. Kamu kurumları, yönetsel performansı artırma konusunda, özel sektöre göre teşvik edici metotları kullanmakta daha zayıf kalmaktadırlar.
3. Tüketiciler, çeşitli alternatif firmaların ürettikleri mal ve hizmetlerden serbest olarak seçim yapabilmek imkanına sahip oldukları için daha fazla tatmin olacaklardır.
4. Girişimcilerin yeteneklerini açığa çıkarmalarına imkan tanımakla, yeni üretim teknikleri ve dağıtım yöntemleri ortaya çıkacaktır.
5. Vergileri artırmadan hizmetlerin iyileştirilmesi sorununa, özelleştirme iyi bir çözümdür.
6. Özelleştirme ile sermaye mülkiyeti tabana yayılacak ve sermaye piyasası geliştirilecektir.